

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України
ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України»

Чеботарьова О.В.

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
**«ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ»**

ПРОГРАМА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Київ - 2012

УДК 376.091.33-056.36:62](072)

ББК 74.3я7+74.100.5я7

К63

*Рекомендовано комісією із спеціальної педагогіки
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
(протокол № 2 від 10.04.2012)*

К63 Чеботарьова О.В.

Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / О.В.Чеботарьова. — К.: 2012. - 112 с.

ISBN 978-966-7270-74-2

У програмно-методичному комплексі представлено зміст, основні методичні підходи та дидактичні матеріали щодо трудового виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю.

Адресовано педагогам-дефектологам, психологам, керівникам спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з розумовою відсталістю, центрів психолого-педагогічної реабілітації та корекції, соціально-реабілітаційних центрів, методистам, викладачам та студентам вищих навчальних закладів, всім, хто цікавиться проблемами навчання і виховання розумово відсталих дітей.

© Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

© Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

© ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України»

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Програма з трудового виховання розумово відсталих дітей.....	5
1.1. Пояснювальна записка.....	5
1-й рік навчання та виховання.....	9
2-й рік навчання та виховання.....	11
3-й рік навчання та виховання.....	14
4-й рік навчання та виховання.....	19
2. Методичні рекомендації з трудового виховання розумово відсталих дітей.....	24
2.1. Значення та завдання трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах для дітей з розумовою відсталістю.....	24
2.2. Корекційна спрямованість змісту трудового виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю.....	25
2.3. Форми організації елементарної трудової діяльності.....	27
2.4. Особливості формування елементарної трудової діяльності у розумово відсталих дітей.....	27
2.5. Основні методичні прийоми у процесі формування загальнотрудових вмінь у дошкільників з розумовою відсталістю.....	34
3. Дидактичні матеріали.....	37
Робота з пластичними матеріалами.....	37
Робота з природними матеріалами.....	64
Робота з папером.....	93
Список використаної літератури	108

ВСТУП

Зміни, що відбуваються в національній системі дошкільної освіти, знайшли своє відображення у відповідних законодавчих документах - Законі України “Про дошкільну освіту”, Базовому компоненті дошкільної освіти, Державній базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». Вони визначають основні тенденції розвитку дошкільної освіти, відповідність змін, що відбуваються, світовим тенденціям; розкривають організаційно-змістові характеристики оновлення дошкільної освіти на сучасному етапі; окреслюють існуючі проблеми та шляхи їх розв’язання.

Вказані зміни у системі дошкільної освіти призвели до необхідності реформування та модернізації змісту навчання та виховання у спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, – розумовою відсталістю.

Одним із завдань лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України була розробка Комплексу програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей в спеціальних дошкільних навчальних закладах», що складається з програм, методичних рекомендацій та дидактичних матеріалів з провідних напрямів корекційно-виховної роботи з дошкільниками з розумовою відсталістю.

Трудове виховання дошкільників є одним із важливих напрямів виховного процесу, спрямованого не тільки на отримання первинних трудових знань, умінь та навичок, а й духовне збагачення особистості, формування необхідних якостей поведінки в соціумі, що сприяє закріпленню ефективних форм спілкування.

Розроблений програмно-методичний посібник складається з програми, методичних рекомендацій та дидактичного матеріалу з трудового виховання розумово відсталих дітей дошкільного віку.

Зміст програми розроблено з урахуванням новітніх технологій дошкільної освіти з метою забезпечення корекційно-розвивального впливу та максимальної соціальної адаптації дошкільників з розумовою відсталістю до навколишнього середовища.

У методичних рекомендаціях розкривається значення, завдання, зміст, методи трудового виховання дошкільників, принципи організації елементарної трудової діяльності дітей з розумовою відсталістю, охарактеризовано основні види дитячої праці, форми її організації у спеціальних загальноосвітніх закладах для дітей з розумовою відсталістю; розкриваються основні прийоми роботи у процесі реалізації різних видів елементарної трудової діяльності дошкільника: самообслуговування, господарсько-побутової праці, праці в природі, художньої (ручної) праці; запропоновано методичні прийоми реалізації корекційно-виховної роботи.

Дидактичний матеріал подано у вигляді альбому з ручної праці для старших дошкільників з розумовою відсталістю.

Навчально-методичний комплекс призначений педагогам спеціальних дошкільних закладів, дефектологам, батькам, викладачам та студентам вищих навчальних закладів.

1. ПРОГРАМА З ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

1.1. Пояснювальна записка

Трудовому вихованню розумово відсталих дітей у дошкільному закладі приділяється особлива увага. На час вступу до спеціального дошкільного закладу розмово відсталі діти, як правило, безпорадні в самообслуговуванні, а також у виконанні простих трудових доручень. У більшості випадків це наслідок недосконалої організації виховання дітей у сім'ї.

Разом з цим досвід показав, що їм цілком доступне і посильне самообслуговування, прості види ручної праці, господарсько-побутової (прибирання ігрового куточка, догляд за рослинами, різні форми доручень). Так як і діти, що нормально розвиваються, вони здатні брати посильну участь у суспільно-корисній праці дорослих. При особливій організації праця в розумово відсталих дошкільників може набувати достатньо розвинутих форм, здійснюючи корекційний вплив на розвиток їх особистості.

Завданням трудового виховання є розвиток особистих трудових умінь дітей, збагачення уявлень про навколишнє середовище в процесі праці; виховання потреби і готовності працювати в колективі; розумове виховання (розвиток сприймання, уявлень, мислення, оволодіння різними знаряддями праці, набуття вмінь планувати та передбачати результати праці); моральне виховання (виховання колективізму; взаємодопомоги, готовності працювати, вміння доводити почату працю до кінця, формування позитивного ставлення до праці дорослих); фізичний розвиток (розвиток координації рухів рук, дрібної моторики, зорової та рухової координації); мовленнєвий розвиток (розширення та збагачення словника, розвиток мовленнєвого спілкування); естетичне виховання (виховання вмінь працювати не лише швидко, а й правильно та охайно).

Заняття з трудового виховання проводяться в таких напрямках: праця з самообслуговування, господарсько-побутова праця, праця в природі, ручна (художня) праця. Зміст навчально-виховного матеріалу згруповано за роками навчання.

Завданнями першого року навчання і виховання є:

- формування найдоступніших життєво-практичних умінь, оволодіння якими необхідно для прояву самостійності дітей у різних побутових ситуаціях;
- навчання базовим навичкам самообслуговування (їхня автоматизація не передбачається, але по можливості відбувається формування окремих, найпростіших дій, наприклад взяття й утримання різних предметів - ложки, чашки, зубної щітки й ін.);
- навчання елементарній господарсько-побутовій праці в рамках повсякденної діяльності

Примітка. З урахуванням реальних досягнень вихованців робота на даному етапі навчання може бути продовжена на другому й, в окремих випадках, на третьому році навчання.

На другому році навчання і виховання передбачається виконання наступних завдань:

- навчання самообслуговуванню та елементарній господарсько-побутовій праці, спрямованих на підвищення самостійності дітей у типових побутових ситуаціях;
- формування початкових умінь праці в природі в процесі повсякденної діяльності.

Завданнями третього року навчання і виховання є:

- підвищення самостійності дітей у типових побутових ситуаціях;
- закріплення раніше сформованих практичних навичок та вмінь;
- формування в дітей початкових умінь та навичок з ручної праці.

Завданнями четвертого року навчання і виховання є:

- продовження вдосконалення вмінь, формування яких було розпочато на першому-третьому роках навчання,
- скорочення наданої дітям допомоги в процесі безпосереднього виконання недостатньо засвоєних процедур самообслуговування, робіт і доручень з господарсько-побутової праці, операцій ручної праці й праці в природі;
- формування в дітей звички застосовувати наявні в них культурно-гігієнічні й інші вміння (мити руки, зберігати порядок у приміщенні тощо.) за власною ініціативою;
- розширення меж самостійності за допомогою засвоєння нового програмного матеріалу.

Примітки. Реалізація завдань четвертого року навчання здійснюється з урахуванням засвоєння програмного матеріалу першого-третього років. Навчання окремих дітей може обмежуватися в основному програмним матеріалом другого-третього років навчання й здійснюється за індивідуальними програмами. Разом з тим, з урахуванням досягнень більш підготовлених вихованців педагог може внести в програму деякі доповнення. Наприклад, у рамках навчання ручній праці може бути передбачена робота з різноманітними матеріалами.

Для дітей з помірною розумовою відсталістю зміст програми добирається індивідуально, залежно від психофізичних можливостей дитини.

Самообслуговування

Формування навичок самообслуговування є важливим завданням на початковому етапі трудового виховання дитини. До самообслуговування віднесено діяльність, результати якої задовольняють потреби самої дитини (процес харчування, виконання культурно-гігієнічних процедур по догляду за собою, роздягання та одягання, користування туалетом, підготовка до сну тощо).

Процес навчання самообслуговуванню дошкільників з розумовою відсталістю повинен здійснюватися з урахуванням особистісно орієнтованої моделі виховання і спрямований на максимальне врахування індивідуальних можливостей дітей. У процесі опанування навичок самообслуговування діти стають спритнішими, незалежними від дорослого, впевненішими у своїх можливостях. Даний результат створює мотиваційну основу для корекції порушень розвитку у дитини й забезпечує наступну його соціалізацію.

Формування культурно-гігієнічних навичок здійснюється протягом усього періоду навчання в спеціалізованому дошкільному закладі та проходить не лише в рамках спеціально організованих занять, але і у повсякденному житті, під час виконання режимних моментів.

Педагоги-вихователі вчать дітей охайності й правильному користуванню туалетом. Вони стежать за тим, щоб діти були постійно чистими, охайними, доглянутими. Дітей навчають звертати увагу на свій зовнішній вигляд, опанувати способами приведення його в порядок, засвоїти конкретну послідовність дій для виконання тих чи інших навичок. Основними методами навчання є демонстрація окремих дій, спільні дії та особисті дії дітей.

Отже, формування навичок самообслуговування здійснюється за чітко спланованими етапами навчання з урахуванням індивідуальних можливостей розумово відсталі дитини.

У перші два роки навчання особлива увага приділяється формуванню культурно-гігієнічних навичок та навчанню самообслуговування. В групах 3-ього та 4-ого років навчання все більшого значення набуває господарсько-побутова, праця в природі та ручна праця.

Господарсько-побутова праця

Господарсько-побутова праця є одним з деяких видів діяльності розумово відсталого дошкільника, у якому дитина досягає видимого успіху, що надзвичайно важливо для його повноцінного особистісного розвитку. Саме дошкільний вік є сензитивним для трудового

виховання дитини, для формування позитивних якостей її особистості. У розглянутому віковому періоді дитина виконує доручення дорослого з радістю, бажаючи одержати позитивну оцінку своїм зусиллям. При правильному підході до трудового виховання розумово відсталі дошкільник привчається наводити порядок і стежити за чистотою. Відповідні вміння варто розвивати, закріплювати й розширювати, оскільки вони необхідні дитині в подальшому житті.

Заняття з господарсько-побутової праці вводяться із третього року навчання (на першому та другому роках навчання в ДНЗ діти ознайомлюються з елементарною господарсько-побутовою працею, окремими дорученнями у процесі повсякденної діяльності). Заняття спрямовані на виховання в дітей бажання трудитися, виконувати доручення дорослих, уміти бачити не порядок й усувати його. Дошкільників привчають підтримувати порядок у знайомому приміщенні й на знайомій території. Важливо сформувати в дітей установку, що вони самі можуть навести порядок у своїх речах, в ігровому куточку, на ігровій ділянці. При оволодінні господарсько-побутовими навичками діти починають розуміти властивості і взаємозв'язки між предметами (наприклад, сухою ганчіркою пил витерти не вдається, потрібна волога ганчірка; перш ніж посадити насіння в землю, її треба розпушити).

У процесі занять господарсько-побутовою працею діти опановують практичними діями зі знаряддями й допоміжними засобами. Вони починають розуміти зв'язок між властивостями знаряддя й властивостями навколишніх предметів (наприклад, відірваний гудзик пришивають за допомогою голки й нитки; сміття підмітають віником і збирають у совок; сніг треба чистити лопатою, а лід – посипати піском). Заняття з господарсько-побутової праці привчають дітей до вміння взаємодіяти (разом збирати ляльковий куточок цікавіше; групою протирати будівельний матеріал швидше тощо).

Для проведення занять з господарсько-побутової праці виділяється певна кількість годин, під час яких відпрацьовуються базові навички. Основне навантаження на закріплення й удосконалення цих навичок лягають на повсякденну діяльність дітей поза заняттями, у процесі виконання всіх режимних моментів.

В цілому заняття з господарсько-побутової праці виховують взаємодопомогу й чуйність, формують особистісні й соціальні якості характеру дошкільників, позитивну поведінку, формують у дітей бажання допомагати оточуючим. Дорослим (вихователям, батькам) варто прагнути до виховання самостійності в дітей, оскільки це буде необхідно їм протягом всього наступного життя.

Праця в природі

Формування у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю умінь трудитися на природі доцільно розпочинати з третього року навчання в рамках елементарної за змістом трудової діяльності поза заняття, хоча деякі елементи праці в природі прослідковуються на першому й другому роках навчання в рамках господарсько-побутової праці (поливання з лійки квітів, протирання листя рослин, висаджування зелені тощо). Цей вид праці виступає джерелом яскравих вражень, адже дитині надається можливість діяти не лише з предметами, а з живими об'єктами. Діти навчаються під керівництвом дорослого доглядати за рослинами: кімнатними, садовими, городніми, а також за тваринами у живому куточку, розкладати корм у годівниці для птахів на ділянці. У процесі організації праці в природі важливо формувати позитивні якості особистості (працелюбність, наполегливість, охайність, любов до природи). Однією з необхідних організаційних умов є наявність у дитячому садку невеликої городньої ділянки, квітника, де систематично організовується праця дітей. В умовах родини це може бути поливання кімнатних рослин, що ростуть на підвіконні, годуванням хатнього улюбленця (кота чи собаки). Педагогічна допомога у процесі виконання знайомих трудових доручень постійно скорочується, і на четвертому році зміст навчання праці у природі може бути

ускладненим в залежності від рівня психофізичного розвитку дітей. Для реалізації змісту можуть плануватися проведення окремих занять. Діти з розумовою відсталістю вчать діяти за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією (спочатку дуже простою та короткою, а потім – за розгорнутою), що допомагає формуванню в них словесної регуляції діяльності.

Ручна праця

Основними завданням з ручної праці є виховання у дошкільників емоційно позитивного ставлення до власних виробів, формування умінь і навичок роботи з папером, пластичними та природними матеріалами, конструкторами.

У процесі занять у дітей розвиваються сприймання, мислення, дрібна й загальна моторика, зорово-моторна координація, увага, пам'ять. Інтенсивно розвивається мовлення дітей: збагачується словниковий запас (вони опановують слова, що називають знаряддя, дії з ними, матеріали, їхні властивості), формується зв'язне мовлення, активізуються основні функції мови - фіксує, регулює, планують. Навчання виготовленню іграшкових виробів з різного матеріалу допомагає дітям познайомитися із властивостями цих матеріалів, розвиває вміння орієнтуватися при правильному виборі знаряддя, розширює їхній кругозір, підвищує пізнавальну активність.

На заняттях з ручної праці у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю дошкільників формуються уявлення про види роботи з різноманітними матеріалами: папером, пластичними, природними та ін. Заняття з ручної праці вводяться із третього року навчання.

Отже, передбачене навчальним планом трудове виховання здійснюється вихователем на фронтальних заняттях, а також у процесі виконання режиму дня, під час прогулянок. Основна форма проведення цієї роботи - колективне заняття за провідної ролі дорослого. Основними методами навчання дітей праці є: показ окремих дій, спільні дії, особисті дії дітей. Надалі великого значення набувають пояснення, аналіз зразка, попереднє планування наступної роботи, оцінка ставлення до трудових обов'язків, а також оцінка самих результатів праці.

На заняттях із праці вихователь повинен користуватись літературною мовою, спонукати і заохочувати спілкуватись дітей один з одним.

Заняття з праці в групах 1-го та 2-го років навчання проводять 2 рази на тиждень (організація самообслуговування, формування культурно-гігієнічних навичок). На 3-ьому на 4-ому роках навчання кількість занять залишається такою ж: до 2-х разів на тиждень (ручна праця – щотижня, господарсько-побутова та праця в природі – чергуються).

Всього за рік - 64 години. Усі заняття проводяться вихователем.

Програма призначена для педагогічних працівників спеціальних дошкільних навчальних закладів для розумово відсталих дітей, батьків, студентів і викладачів вищих і середніх педагогічних навчальних закладів.

1-й рік навчання та виховання
(___ годин, ___ години на тиждень)

№ з/п	К-ТТ	Тод.	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.			<p>Самообслуговування</p> <p><i>Особиста гігієна</i></p> <p>Предмети особистої гігієни: мило, рушник, гребінець, носова хустинка, їх призначення.</p> <p>Виконання гігієнічних процедур:</p> <ul style="list-style-type: none"> - умивання та витирання обличчя; - миття і витирання рук перед їжею, після забруднення; - користування індивідуальним рушником та гребінцем; - користування носовою хустинкою. <p><i>Прийоми харчування</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - їсти з ложки; - пити з чашки; - користуватись серветкою; 	<p><i>Дитина має уявлення про предмети гігієни</i> – мило, рушник, гребінець, носову хустинку, їх призначення.</p> <p><i>Виконує</i> елементарні гігієнічні процедури з допомогою дорослого:</p> <ul style="list-style-type: none"> - намагасться мити руки та витирати їх рушником з допомогою дорослого; 	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про засоби особистої гігієни – мило, рушник, гребінець, носову хустинку, їх призначення.</p>
			<ul style="list-style-type: none"> - утримує ложку в руці, - їсть з ложки, п'є з чашки з використанням допомоги; 		<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв предметів особистої гігієни у зв'язному мовленні дитини.</p> <p><i>Формування уявлень про прийоми харчування.</i></p>
			<p><i>Правила поведінки за столом:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - сідати за стіл на своє місце; - вставати із-за столу після їжі, дякувати після їжі. <p><i>Одягання, роздягання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - складання одягу при роздяганні у певній послідовності; - знімання взуття, складання у свого шафу. 	<p><i>Виконує</i> елементарні правила поведінки за столом за словесною інструкцією дорослого.</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає (показує) свій стілець за запитаннями дорослого. <p><i>Розрізняє (показує)</i> свою шафу для одягу.</p>	<p><i>Розвиток мислення</i> на основі здійснення класифікації предметів одягу, меблів, посуду за призначенням.</p> <p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i> засвоєння й виконання вимог щодо правил поведінки за столом.</p>

			<p><i>Розуміє</i> установку щодо знімання та одягання одягу, взуття.</p> <p><i>Складає</i> одяг за зразком, ставить взуття у шафу з допомогою дорослого.</p> <p><i>Повідомляє</i> голосом, словом або жестом про необхідність відвідання туалету.</p> <p><i>Миє</i> руки після відвідання туалету з допомогою дорослого.</p>	<p><i>Розвиток мовлення</i> на основі збагачення словника назвами предметів одягу, посуду, продуктів харчування.</p> <p><i>Розвиток пам'яті</i> на основі поданої інформації про прийоми особистої гігієни.</p>
	<p><i>Користування туалетом</i></p> <p>Правила користування туалетом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повідомлення (голосом, жестом) про необхідність відвідання туалету; - здійснення туалету протягом дня; - миття рук після відвідання туалету. 			
2	<p>Елементарна господарсько-побутова праця</p> <p>Ознайомлення з елементами господарсько-побутової праці:</p> <ul style="list-style-type: none"> - складання на місце іграшок, книжок, будівельного матеріалу; - складання своїх речей у відповідне місце зберігання (шафу, тощо). <p>Виконання елементарних трудових доручень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - допомога дорослому в дотриманні чистоти та порядку в груповій кімнаті, їдальні, на ділянці; - поливання з лійки квітів, - протирання листя кімнатних рослин. 	<p><i>Розрізняє (показує)</i> іграшки, книжки, будівельний матеріал, спільно з дорослим складає ігрові матеріали у спеціально відведене місце.</p> <p><i>Знає (показує жестом)</i> свої речі, місце за столом, шафу для одягу, ліжко, свій горщик.</p> <p><i>Намагається виконати</i> елементарні трудові доручення з допомогою дорослого.</p> <p><i>Намагається</i> співпрацювати з дорослим.</p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про елементарні трудові доручення.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв іграшок, будівельного матеріалу у зв'язному мовленні дитини.</p> <p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у навчально-практичній діяльності.</p>	

2-й рік навчання та виховання
(___ годин, ___ години на тиждень)

№ з/п	К-ТЬ	ГОД	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.			<p>Самообслуговування</p> <p><i>Особиста гігієна</i></p> <p>Повторення та узагальнення знань про засоби особистої гігієни. Виконання гігієнічних процедур:</p> <ul style="list-style-type: none"> - умивання та витирання обличчя індивідуальним рушником; - миття і витирання рук перед їжею; після забруднення, після відвідування туалету; - користування індивідуальним рушником та гребінцем. 	<p><i>Дитина має уявлення (показує) про засоби особистої гігієни – мило, рушник, зубну щітку, стаканчик для полоскання роту, гребінець, носову хустинку, їх призначення.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - миє руки з милом та витирає їх рушником з поетапною допомогою дорослого; - намагається користуватися індивідуальним гребінцем та носовою хустинкою з допомогою дорослого. 	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про засоби особистої гігієни – мило, рушник, зубну щітку, стаканчик для полоскання роту, гребінець, носову хустинку, їх призначення.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв предметів особистої гігієни у зв'язному мовленні дитини.</p>
			<p><i>Прийоми харчування</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - охайно їсти, старанно пережовувати їжу; - користуватись столовою і чайною ложками, тримати їх у руці, витирати рот серветкою; <p>Правила культурної поведінки за столом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сідати за стіл на своє місце; - вставати із-за столу після їжі; - дякувати після їжі; - виходити із-за столу тихо; - ставити стілець на місце; - дякувати одноліткам, старшим. 	<p><i>Дотримується правил культурної поведінки за столом в їдальні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - сідає на своє місце за столом; - їсть з допомогою дорослого; - користується столовою та чайною ложкою з допомогою дорослого; - користується серветкою; - намагається ставити на місце свій стілець. 	<p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i> засвоєння й виконання вимог щодо правил поведінки за столом.</p> <p><i>Формування уявлень про прийоми харчування, послідовність процесів одягання та роздягання.</i></p> <p><i>Розвиток мовлення на основі збагачення словника назвами предметів одягу, посуду, продуктів харчування.</i></p>

	<p>Одягання, роздягання</p> <ul style="list-style-type: none"> - знімання та одягання верхнього одягу; - складання одягу у певній послідовності; - вивертання одягу на лицьовий бік; - застібання і розстібання гудзиків; - одягання черевиків; - знаходження порядку в одязі; - звертання за допомогою до дорослих. 	<p>Дотримується послідовності дій у процесах одягання, роздягання.</p> <ul style="list-style-type: none"> - знімає та одягає одяг з допомогою дорослого; - одягає взуття з допомогою дорослого; - розвішує та складає одяг з допомогою дорослого; 	<p><i>Розвиток пам'яті</i> на основі поданої інформації про прийоми особистої гігієни.</p> <p><i>Розвиток мислення</i> на основі здійснення класифікації предметів одягу, меблів, посуду за призначенням.</p> <p><i>Розвиток дрібної моторики</i> у процесі самообслуговування.</p>
	<p>Користування туалетом</p> <ul style="list-style-type: none"> - повідомлення про необхідність відвідання туалету; - здійснення туалету протягом дня; - використання туалетного паперу; - миття рук після туалету. - дотримання охайності в туалеті, умивальній кімнаті тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - повідомляє про необхідність відвідання туалету, - миє руки після відвідання туалету з допомогою дорослого. 	<p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i> засвоєння й виконання правил особистої гігієни.</p>
<p>2.</p>	<p>Елементарна господарсько-побутова праця</p> <p>Розширення знань про елементарну господарсько-побутову працю:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прибирання кімнати, миття посуду, приготування їжі, догляд за одягом, кімнатними рослинами. <p>Сервірування столу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розкладання тарілок, ложок, серветок, хлібниць на столі, 	<p><i>Мас</i> уявлення про процес застилення ліжка з допомогою дорослого (виконує окремі дії з допомогою дорослого);</p> <ul style="list-style-type: none"> - розкладає ложки, серветки, розставляє хлібницю з допомогою; - допомагає вихователів розкладати матеріали до занять і прибирати їх. 	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень щодо підтримання порядку у спальні та груповій кімнаті дитячого садочку.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв іграшок, посуду у зв'язному мовленні дитини.</p>

	<p>Підтримання порядку у спальні та груповій кімнаті:</p> <ul style="list-style-type: none"> - застилання ліжка після сну; - прибирання в ігровому куточку (розставляння іграшок на полиці, прибирання у визначені місця будівельний матеріал, книжки). - розкладання матеріалів до занять і прибирання їх після занять. 	<p><i>Прибирає</i> в ігровому куточку (протирає іграшки вологою ганчіркою, розставляє їх на полиці, прибирає у визначені місця будівельний матеріал, книжки) за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією.</p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у процесі виконання трудових доручень; виховання у дітей бережливого ставлення до навколишніх предметів.</p> <p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про предмети навколишньої дійсності (одяг, посуд, меблі, інструменти).</p>
	<p>Догляд за кімнатними рослинами:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поливання квітів, - протирання листя. <p>Підтримання порядку на ділянці:</p> <ul style="list-style-type: none"> - збирання іграшок після прогулянки, - поливання рослин. <p>Виконання робіт на ділянці та у куточку природи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - висаджування зеленої цибулі; - висаджування зелені для птахів. 	<p><i>Допомагає дорослому:</i> доглядати за кімнатними рослинами; поливати їх, протираги листя.</p> <p><i>Виконує</i> разом з вихователем роботи з висадки цибулі, зелені у групі.</p>	<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв кімнатних рослин, трудових операцій, слів «Добрий день», «Дякую», «До побачення» у зв'язному мовленні дитини.</p> <p><i>Особистісний розвиток</i> формування правил культурної поведінки на вулиці, у садочку.</p>

3-й рік навчання та виховання
(___ години, ___ години на тиждень)

№ з/п	К-ть год	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.		<p>Самообслуговування</p> <p><i>Особиста гігієна</i></p> <p>Предмети особистої гігієни: рідке мило, рушник, зубна щітка, паста, стаканчик для полощення ротової порожнини, гребінець, носова хустинка, їх призначення.</p> <p>Виконання гігієнічних процедур:</p> <ul style="list-style-type: none"> - умивання обличчя та миття рук з милом (рідким) у міру забруднення, перед їдою, після туалету, - чищення зубів, - полоскання ротової порожнини після їжі, - розчісування волосся, - користування індивідуальним рушником, гребінцем, носовою хустинкою. 	<p><i>Дитина має уявлення про основні культурно-гігієнічні навички щодо дотримання чистоти свого тіла.</i></p> <p><i>Називає (розрізняє) засоби особистої гігієни.</i></p> <p><i>Виконує гігієнічні процедури:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - миє руки з милом; - чистить зуби під контролем дорослого; - користується індивідуальним гребінцем та носовою хустинкою з допомогою. 	<p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i></p> <p>виховання інтересу до трудової діяльності, засвоєння й виконання вимог щодо основних культурно-гігієнічних процедур.</p> <p><i>Формування уявлень про засоби підтримки чистоти свого тіла.</i></p> <p><i>Розвиток мовлення на основі збагачення словника назвами предметів одягу, посуду, продуктів харчування, засобів особистої гігієни.</i></p>
		<p><i>Прийоми харчування</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - самостійно їсти їжу, старанно прожовуючи; - користуватися чайними і столовими ложками, серветками; 	<p><i>Користується чайними і столовими ложками, серветками з допомогою дорослого.</i></p>	<p><i>Розвиток пам'яті на основі поданої інформації про прийоми особистої гігієни.</i></p>
		<p>Правила культурної поведінки за столом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сідати за стіл на своє місце; - вставати із-за столу після їжі, - дякувати після їжі. 	<p><i>Дотримується правил культурної поведінки за столом за словесною інструкцією дорослого.</i></p>	<p><i>Розвиток мислення на основі здійснення класифікації предметів одягу, меблів, посуду за призначенням.</i></p>

	<p>Одягання, роздягання</p> <ul style="list-style-type: none"> - дотримання встановленої послідовності одягання та роздягання, - надягання та знімання черевиків, шнуровання черевиків, - застібання гудзиків, - складання і розвішування одягу у шафі, на стільці, - підтримання чистоти одягу (чищення, просушування тощо). 	<p><i>Дотримується</i> послідовності дій у процесах одягання, роздягання.</p> <ul style="list-style-type: none"> - знімає та одягає одяг з допомогою дорослого; - намагається застібати гудзики з допомогою; - одягає взуття з допомогою дорослого; - розвішує та складає одяг з допомогою дорослого; 	<p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i> виховання самостійності, організованості, бажання завжди бути чистим і охайним.</p>
	<p>Користування туалетом</p> <ul style="list-style-type: none"> - повідомлення про необхідність відвідання туалету; - здійснення туалету протягом дня; - використання туалетного паперу; - миття рук після туалету, - дотримання охайності в туалеті, умивальній кімнаті. 	<p><i>Здійснює</i> туалет протягом дня.</p> <p><i>Міє</i> руки після відвідання туалету під керівництвом дорослого.</p> <p><i>Дотримується</i> охайності в туалеті, умивальній кімнаті.</p>	<p><i>Сенсомоторний розвиток:</i> розвиток просторової орієнтації, дрібної моторики, координації в системі «око-рука» у процесі самообслуговування.</p>
<p>2</p>	<p>Господарсько-побутова праця</p> <p>Розширення знань про види господарсько-побутової праці дорослих: прибирання кімнати, миття посуду, підлоги, притотування їжі, прання білизни тощо.</p> <p>Засоби господарсько-побутової праці: ганчірка, віник, совок, відерце, лійка, посуд тощо.</p>	<p><i>Має уявлення</i> про види господарсько-побутової праці дорослих.</p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про види та засоби господарсько-побутової праці.</p>
	<p>Прибирання кімнати</p> <ul style="list-style-type: none"> - витирання пилу ганчіркою на підвіконні, столах, стелажах, полицях; - протирання вологою ганчіркою іграшкового матеріалу; 	<p><i>Виконує</i> елементарні індивідуальні трудові доручення за зразком та словесною інструкцією.</p> <p><i>Прибирає</i> в ігровому куточку (протирає іграшки вологою ганчіркою, розставляє їх на полицки,</p>	<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв засобів праці, трудових операцій у зв'язному мовленні дитини. Формування навичок спілкування між собою у привітній формі; вітатися і прощатися з дорослими,</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - складання іграшок на полиці; будівельні матеріали, іграшки, <i>Миття іграшок</i> - миття дрібних іграшок, - миття баночок для малювання. <p><i>Сервірування столу</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розставляння посуду на столі (хлібниці, чашки з блюдцями, тарілки, серветниці, ложки). 	<p>прибирає у визначені місця будівельний матеріал, книжки) за наслідкуванням, зразком та словесною інструкцією.</p> <ul style="list-style-type: none"> - розставляє посуд на столі (хлібниці, чашки з блюдцями, глибокі тарілки, ложки, серветниці); - допомагає вихователів розкладати матеріали до занять і прибирати їх. 	<p>дякувати дорослому або одноклітку за допомогу, виявлену увагу; користуватись словами «дякую», «будь ласка».</p>
	<p><i>Приготування їжі</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - миття овочів та фруктів; - приготування елементарних салатів (з допомогою тертушки). <p><i>Праця на майданчику</i></p> <p>У весняно-осінній період прибирання майданчика від сміття, листя.</p> <p>У зимовий період прибирання майданчика від снігу.</p>	<p>Мие овочі та фрукти з допомогою дорослого.</p> <p>Виконує спільні з вихователем роботи з підтримання порядку у групі та на ділянці.</p>	<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв овочів та фруктів у зв'язному мовленні.</p> <p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про предмети навколишньої дійсності</p>
3.	<p>Елементи праці у природі</p> <p>Виконання доручень в куточку природи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - протирання листя кімнатних рослин, - зрихлювання землі, - поливання квітів. - догляд за рибками в акваріумі, - насипання корму птахам та рибкам. <p>Восени збирання насіння квітів до перекопування грядок, землі навколо дерев, кущів.</p> <p>Підгодовування злімаючих птахів.</p>	<p>Має уявлення: про куточок природи в кімнаті.</p> <p>Годує рибок у «живому» куточку під керівництвом дорослого.</p> <p>Називає (показує) мешканців «живого» куточку.</p> <p>Збирає насіння квітів на ділянці під керівництвом дорослого.</p> <p>Виконує доручення по поливу з лійки кімнатних рослин та рослин на ділянці.</p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про рослини та мешканців «живого» куточку.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв рослин та мешканців «живого» куточку у зв'язному мовленні дитини.</p>

	<p>Навесні залучення до розпушування землі, вирощування розсади квітів, висаджування коренецелодів, створення квітника, догляд за рослинами.</p> <p>Влітку залучення дітей до розпушування землі у квітнику, поливання рослин, збирання насіння квіткових рослин.</p> <p>Приведення в порядок інвентарю (очищення, просушування, складання у відведеному місці лопаток, грабельок, відерещ, лійок).</p>	<p><i>Приводить в порядок інвентар з допомогою дорослого.</i></p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у навчально-практичній діяльності.</p>
<p>4.</p>	<p>Ручна праця</p> <p>Ознайомлення з різними видами матеріалів для ручної праці (папір, пластичні, природні матеріали).</p>	<p><i>Має уявлення:</i> про папір, пластичні та природні матеріали (голки, насіння, каштани, жолуди, сухе листя). <i>Збирає</i> природні матеріали: гілочки, голки, насіння, каштани, жолуди, сухе листя.</p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у процесі роботи з різними видами матеріалів.</p>
	<p><i>Робота з пластичними матеріалами:</i> пластилін, глина, солоне тісто.</p> <p>Прийоми роботи з пластичними матеріалами: розминання, розкатування, відщипування.</p> <p>Виконання елементарних дій та операцій з пластичними матеріалами.</p> <p>Виготовлення елементарних виробів з пластичних матеріалів («Качалочка», «Мячик», «Бублик» тощо).</p>	<p><i>Виконує</i> елементарні прийоми роботи з пластичними матеріалами з допомогою дорослого.</p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про ручну працю, природні матеріали.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв різних видів матеріалів, трудових дій та операцій, виробів у зв'язному мовленні дитини.</p>
	<p><i>Робота з папером</i></p> <p>Наклеювання готових вирізаних з паперу форм на смужку паперу (закладки для книг, атрибути для сюжетно-рольових ігор).</p>	<p><i>Наклеює</i> готові вирізані з паперу форми на смужку паперу (закладки для книг, атрибути для сюжетно-рольових ігор, прикраси для ялинки). <i>Виконує</i> прийоми наклеювання з допомогою клеючого олівця.</p>	<p><i>Виховання позитивних рис особистості:</i> акуратності, терпеливості, ретельності, вміння доводити роботу до кінця.</p>

	<p>Виготовлення матеріалу для сюжетних ігор, виставок, презентацій, свят тощо.</p>	<p><i>Виготовляє</i> матеріал для сюжетних ігор, виставок, свят з допомогою дорослого.</p>	
<p><i>Робота з природним матеріалом.</i> Види природних матеріалів. Трудові дії та операції з природними матеріалами. Виготовлення виробів з природних матеріалів.</p> <p>Використання виробів, виготовлених на заняттях з ручної праці, в грі та на інших заняттях, як подарунки дітям та дорослим до свята, до дня народження</p>	<p><i>Працює з природним матеріалом.</i> <i>Виготовляє</i> подарунки дітям та дорослим до свята, до дня народження за зразком та допомогою дорослого.</p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування взаємодії з дорослим у процесі виконання виробу; уміння розподіляти роботу поетапно, підбирати необхідний матеріал та знаряддя праці</p>	

4-й рік навчання та виховання

(___ години, ___ години на тиждень)

№ з/п	К-Т	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.	Самобслуговування	<p><i>Особиста гігієна</i></p> <p>Повторення знань про призначення предметів особистої гігієни.</p> <p>Виконання гігієнічних процедур:</p> <ul style="list-style-type: none"> - умивання обличчя та миття рук з милом, - витиратись рук рушником, - полоскати роту після їжі, - чищення зубів, - користуватись індивідуальним рушником та носовою хустинкою - розчісування волосся. <p><i>Прийоми харчування</i></p> <p>Закріплення відпрацьованих прийомів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - охайно їсти, не кваплячись, старанно пережовувати їжу, - користуватись столовими приборами, - не розкришувати їжу, - своєчасно користуватися серветкою. <p><i>Одягання, роздягання</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - дотримання встановленої послідовності одягання та роздягання, - надягання та знімання черевиків, - плурування черевиків, - застібання гудзиків, - складання і розвішування одягу у шафі, на стільці, - чищення одягу, взуття. <p><i>Застилання ліжка</i></p>	<p><i>Дитина має уявлення про основні культурно-гігієнічні процедури по догляду за чистотою свого тіла, називає засоби особистої гігієни.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - мие руки з милом, витирає їх рушником. - користується індивідуальним гречінем та носовою хустинкою за зразком. 	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про засоби особистої гігієни – мило, рушник, зубну щітку, стаканчик для полоскання рота, гречінець, носову хустинку, їх призначення.</p>
		<p><i>Дотримується правил культурної поведінки за столом за словесною інструкцією дорослого;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - їсть, старанно пережовуючи їжу. 	<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв предметів особистої гігієни у зв'язному мовленні дитини.</p>	
		<p><i>Дотримується послідовності дій у процесі одягання, роздягання.</i></p> <p><i>Чистить</i> одяг, взуття з допомогою дорослого.</p>	<p><i>Вольовий і особистісний розвиток:</i> засвоєння й виконання вимог щодо правил поведінки за столом, у дитячому закладі, на вулиці.</p>	

	<p><i>Користування туалетом</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - здійснення туалету протягом дня; - використання туалетного паперу; - миття рук після туалету; - дотримання охайності в туалеті, умивальній кімнаті. 	<p><i>Здійняє своєчасно туалет.</i></p> <p><i>Мисе руки після відвідання туалету під керівництвом дорослого.</i></p> <p><i>Дотримується охайності в туалеті, умивальній кімнаті.</i></p>	<p><i>Виховання позитивних рис особистості: акуратності, терпеливості, ретельності, вміння доводити роботу до кінця.</i></p>
<p>2.</p>	<p>Господарсько-побутова праця</p> <p>Закріплення знань про види господарсько-побутової праці: прибирання кімнати, миття посуду, підлоги, приготування їжі, прання білизни тощо.</p> <p>Інструменти праці: віник, совок, вілдерце, лійка, лопатка, граблі.</p>	<p><i>Виконує елементарні трудові доручення за зразком та словесною інструкцією.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - допомагає розставляти посуд на столі (хлібниці, чашки з блюдцями, глибокі тарілки, серветниці); - розкладає на столі ложки, виделки, серветки; - допомагає вихователю розкласти матеріали до занять і прибирати їх. <p><i>Прибирає в ігровому куточку (протирає іграшки вологою ганчіркою, розставляє їх на полицки, прибирає у визначені місця будівельний матеріал, книжки) за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією.</i></p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про різні види господарсько-побутової праці, про можливість використання інструментів.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв посуду, продуктів харчування, трудових дій та операцій господарсько-побутової праці у зв'язному мовленні дитини.</p>
	<p><i>Прибирання кімнати</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - витирання пилу ганчіркою на підвіконні, столах, стелажах, полицях; - протирання вологою ганчіркою іграшкового матеріалу; - складання іграшок на полиці; - будівельні матеріали, іграшки, підмиття підлоги - витирання мокрою ганчіркою столів, стелажів, підвіконня. <p><i>Миття іграшок</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - миття іграшкового посуду, - миття пензлів та баночок для малювання. 		

	<p><i>Сервірування столу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розставлення посуду на столі (хлібниці, чашки з блюдцями, тарілки, серветниці, ложки, виделки; прибирання зі стола. <p><i>Приготування їжі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - бутербродів, - салатів. <p><i>Праця в куточку природи</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - поливання квітів, - годування рибок, - зрізання сухого листя; <p>Розкладання на заняттях дидактичних матеріалів.</p>	<p><i>Сервірує</i> стіл за словесною інструкцією.</p> <p><i>Готує</i> бутерброди, салати з допомогою дорослого.</p> <p><i>Доглядає</i> за рослинами на ділянці.</p> <p><i>Дотримується</i> правил поведінки в дитячому садку і громадських місцях.</p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у навчально-практичній діяльності.</p> <p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про предмети навколишньої дійсності.</p> <p><i>Особистісний розвиток:</i> формування доброзичливих стосунків з молодшими і старшими дітьми, з дорослими.</p>
<p>3.</p>	<p>Праця у природі</p> <p><i>Восени:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - збирання насіння квітів, - підготовка ґрунту до зими, - пересаджування рослин, які цвітуть, з ґрунту в куточок природи, - висадженню саджанців багаторічних рослин, - заготівля корму для зимуючих птахів, <p><i>Взимку:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - доглядання за рослинами в куточку природи, - доглядання за рибками, пташками, розкладання корму у годівнички для зимуючих птахів, - вирощування розсади квітів, зелені. <p><i>Навесні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - підготовка до висадки розсади, насіння; - підготовка грядки (скопування землі, рихлення, висаджування розсади, поливання сходів. 	<p><i>Має уявлення:</i> про куточок природи в кімнаті.</p> <p><i>Називає:</i> рослини та мешканців «живого» куточку.</p> <p><i>Збирає:</i> насіння квітів на ділянці під керівництвом дорослого.</p> <p>Поливає з лійки кімнатні рослини та рослини на ділянці.</p> <p><i>Готує</i> рибок та пташок у живому куточку під керівництвом дорослого.</p> <p><i>Розкладає</i> корм у годівниці для птахів на ділянці дошкільного закладу.</p> <p><i>Поливає</i> розсаду.</p> <p><i>Працює</i> з певним знаряддям праці.</p>	<p><i>Пізнавальний розвиток:</i> розширення уявлень про рослини та мешканців «живого» куточку.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв рослин та мешканців «живого» куточку у зв'язному мовленні дитини.</p> <p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у навчально-практичній діяльності.</p> <p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про працю у квінниках, рослини, їх ріст і розвиток.</p> <p><i>Виховання позитивних рис особистості:</i> виховання інтересу до праці дорослих.</p>

	<p><i>Влітку:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зрихлювання землі. Виконання практичних робіт з певними знаряддями праці. В кінці літа збирання врожаю на ділянці, насіння квітів. Використання різноманітних інструментів у процесі праці у природі (граблів, лійки, лопатки). 	<p><i>Користується граблями, лопаткою, лійкою під керівництвом дорослого.</i></p>	
<p>4.</p>	<p>Ручна праця</p>		
	<p>Види матеріалів з ручної праці. Види інструментів.</p> <p><i>Робота з пластичними матеріалами:</i> пластиліном, глиною, солоним тістом. Прийоми роботи з пластичними матеріалами: розминання, розкачування, відщипування, розплющування, приліплювання. Виконання елементарних дій та операцій з пластичними матеріалами. Виготовлення виробів з пластичних матеріалів (овочі, фрукти, фігурки домашніх та диких тварин, композиції тощо).</p> <p><i>Робота з папером</i> Прийоми роботи з ножицями. Виконання аплікацій: - вирізання ножицями деталей; - наклеювання готових деталей на папір, картон. Виготовлення об'ємних іграшок з паперу до гри «Магазин іграшок». Виготовлення ялинкових прикрас, іграшок, листівок, подарунків до дня</p>	<p><i>Має уявлення:</i> про папір, пластилін та природні матеріали.</p> <p><i>Виконує:</i> прийоми роботи з пластичними матеріалами: розминання, розкачування, відщипування, розплющування, приліплювання.</p> <p><i>Наклеює</i> готові вирізані з паперу форми на смужку паперу (закладки для книг, атрибуту для сюжетно-рольових ігор, прикраси на ялинку тощо).</p> <p><i>Виготовляє:</i> ялинкові прикраси, іграшки з допомогою дорослого. <i>Працює</i> з природним матеріалом.</p>	<p><i>Особистісний розвиток:</i> формування організованості, самостійності у навчально-практичній діяльності.</p> <p><i>Пізнавальний розвиток:</i> формування уявлень про ручну працю, природні матеріали.</p> <p><i>Мовленнєвий розвиток:</i> використання назв пластичних матеріалів у зв'язному мовленні дитини.</p> <p><i>Виховання позитивних рис особистості:</i> акуратності, терпеливості, ретельності, вміння доводити роботу до кінця.</p> <p><i>Особистісний розвиток:</i> формування взаємодії з дорослим у процесі виконання художніх виробів.</p>

	<p>народження за допомогою шаблонів (літаки, пташки, метелики і т. п.).</p> <p>Робота з природним матеріалом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виконання виробів з ясної шкаралупи, шишок, насіння, жолудів, каштанів, гілочок і коріння, листя, моху та ін.); - виготовлення іграшок з природного матеріалу (звірів, птахів, панно). <p>Виготовлення подарунків, прикрас для інтер'єру.</p>	<p>З'єднує природні матеріали за допомогою пластиліну.</p> <p>Збирає природні матеріали, сортує за формою, розміром та іншими ознаками (гілочки, голки, насіння, каштани, жолуди, сухе листя).</p> <p>Виготовляє подарунки дітям та дорослим до свята, до дня народження за зразком та допомогою дорослого.</p>	<p>Пізнавальний розвиток: формування уявлень про різні види пластичних, природних матеріалів.</p> <p>Мовленнєвий розвиток: використання назв іграшок, одягу, природних матеріалів у зв'язному мовленні дитини.</p>
	<p>Перелік устаткування й дидактичного матеріалу</p> <p>Стелаж для зберігання предметів гігієни; предмети гігієни: мильниця, мило, спеціальні щіточки для рук, рідке мило, зубна паста, зубні щітки, футляри для зубних щіток, гребінці (індивідуально для кожної дитини), посуд; клейонки; фарухи, наруканники (індивідуально для кожної дитини); знакові позначення, що символізують місце зберігання предметів гігієни, предметів побуту (картинки з зображенням предметів та їхніх контурів, геометричних форм) тощо.; сюжетні іграшки (лялька, ведмедик, зайчик, котик і т. п.); дитячі набори побутових інструментів; оприскувачі води; палички для розпушування ґрунту; дитячі відерця; лійки; іграшки - копії побутових приладів (пилосос, пральна машина, міксер і т.п.); набори кольорового паперу й картону; клеючий олівець; набори природного матеріалу (шишки, жолуди, висушені листя й квіти, плоди різних рослин, соломка тощо); рамки М. Монтесорі; дидактичний матеріал та іграшки з липучками, кнопками, гузіками, гачками, блискавками й т.п. (наприклад, килим з різними кишеньками, що по-різному застібаються); кімнатні рослини з великим листям; акваріум; годівниця (для риби, птахів і т.п.); рамки для дитячих робіт, шнури; діркопробивачі; обробні дошки; формочки для тіста (дитячі набори); непридатний матеріал (шкарлупа, нитки й т.п.); тканини різної фактури; ножиці із закругленими кінцями; дитячі граблі, лопати, садові совки; дерев'яні лопаточки для очищення інвентарю.</p>		

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

2.1. Значення та завдання трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах для дітей з розумовою відсталістю

Трудове виховання є пріоритетним напрямком цілісного розвитку дитини з розумовою відсталістю у спеціальних закладах освіти (Л.С.Виготський, О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, В.І.Бондар, І.Д.Бех, Б.І.Пінський, Ж.І.Шиф, В.Ю.Карвяліс, С.Д.Максименко С.Л.Мирський, Г.М.Мерсіянова, К.М.Турчинська, О.П.Хохліна та ін.).

Основна увага науковців була спрямована на ефективну організацію трудової діяльності учнів у спеціальній школі. Фундаментальні психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть доводять значні можливості корекційного впливу трудового виховання та навчання на розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної сфер розумово відсталої дитини за умов спеціальної організації навчально-виховного процесу (О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, В.Ю.Карвяліс, Н.П.Павлова, К.М.Турчинська, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна та ін.).

Втім, незначна низка досліджень у галузі корекційної педагогіки присвячена трудовому вихованню дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку (С.І.Давидова, Е.К.Гульяць, Л.В.Каліннікова, Н.Г.Морозова, Н.Д.Соколова, О.П.Гаврилушкіна), в яких розглядаються особливості ставлення до праці дітей дошкільного віку і запропоновані оригінальні прийоми і методи активізації інтересу до трудової діяльності.

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що розумово відсталі дошкільники, як правило, безпорадні в самообслуговуванні (не вміють вдягатися, роздягатися, користуватися туалетом, мити руки, вмиватися, їсти тощо), не виконують елементарні трудові доручення (допомогти у прибиранні приміщення, накрити стіл, полити квіти), у них несформовані передумови трудової діяльності. Предметні дії у розумово відсталих дітей характеризуються несформованістю і недосконалістю. Разом з тим, опанування елементів трудової діяльності має важливе значення для пізнавального та особистісного розвитку дитини. Вказані прогалини розвитку пояснюються відсутністю ранньої корекційно-педагогічної допомоги фахівців, недосконалою організацією трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах.

Організація трудового виховання у спеціальному дошкільному навчальному закладі, як зазначається в роботах Л.П.Носкової, О.А.Катаєвої, О.А.Стребелевої, О.П.Гаврилушкіної, Н.Д.Соколової, В.А.Шинкаренко, спрямовується на розв'язання низки завдань пізнавального, емоційно-вольового, мовленнєвого, особистісного розвитку, зокрема:

- ознайомлення із працею дорослих;
- формування уявлень про соціальну значущість праці;
- виховання на цій основі інтересу й поваги до праці інших людей;
- розвиток бажання долучитися до посильної трудової діяльності;
- формування мотиваційної готовності до трудових зусиль;
- формування елементарних трудових знань, умінь і навичок, необхідних для виконання трудових завдань;
- формування знань про засоби праці;
- навчання трудовим діям за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією;
- розвиток пізнавальних процесів (уявлень, сприймання, уваги, пам'яті, наочно-практичного мислення, мовлення);
- розвиток дрібної моторики та зорово-моторної координації у процесі навчання прийомів праці;

- збагачення досвіду соціальної комунікації у процесі організованої трудової діяльності;
- формування позитивних якостей особистості.

Реалізація поставлених освітньо-корекційних завдань має здійснюється педагогами дошкільного навчального закладу через планомірне залучення дітей до різних видів трудової діяльності: самообслуговування; господарсько-побутової праці; праці в природі; ручної (художньої) праці.

2.2. Корекційна спрямованість змісту трудового виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю

Корекційна робота на заняттях з трудового виховання насамперед має спрямовуватись на формування та розвиток під чітким керівництвом педагога-вихователя тих елементарних умінь, які є необхідними для виконання предметно-практичних завдань та на виправлення недоліків пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей щодо їх спостережливості, уявлень, мовлення, просторового орієнтування, а також порушення координації рухів та моторики. Виправлення недоліків, властивих розумово відсталим дітям, як відомо, забезпечується відповідними складовими навчально-виховного процесу: його змістом, що передбачено програмою з трудового виховання для розумово відсталих дітей дошкільного віку; організацією елементарної трудової діяльності дітей на заняттях та у побуті; застосуванням спеціальних методів та прийомів навчання (Г.М. Дульнєв, Н.П.Павлова, К.М. Турчинська, Г.М. Мерсіянова, О.П. Хохліна та ін.).

Зокрема, організація вказаних видів трудової діяльності у розумово відсталих дітей має свої особливості.

Самообслуговування

Самообслуговування розглядається у корекційній педагогіці як одне із важливих завдань виховання і навчання дошкільника з розумовою відсталістю, оскільки опанування життєво необхідних умінь та навичок самообслуговування сприяють проявам самостійності та успішній соціальній адаптації дитини. Опанування дітьми умінь та навичок самообслуговування, формування культурно-гігієнічних навичок проходять не лише в рамках спеціально організованих занять, але і у повсякденному житті, під час виконання режимних моментів дошкільного закладу.

До самообслуговування віднесено діяльність, результати якої задовольняють потреби самої дитини (процес харчування, виконання культурно-гігієнічних процедур по догляду за собою, роздягання та одягання, користування туалетом, підготовка до сну тощо).

Аналіз стану практики у спеціальних дошкільних закладах та спеціальних літературних джерел свідчать, що у дітей з розумовою відсталістю формування навичок самообслуговування здійснюється протягом усіх років навчання у садочку. Однак забезпечується формування навичок лише при спеціально організованій обопільній роботі усіх фахівців спеціального закладу (педагога-вихователя, дефектолога, психолога та ін.) та батьків, з максимальним урахуванням психофізичних можливостей кожної дитини.

Особливості формування навичок самообслуговування в тому, що вони здійснюються шляхом поетапного формування окремих дій, у визначеній послідовності, у процесі довготривалого і систематичного застосування спеціальних вправ (О.П.Гаврилушкіна, Н.Д.Соколова, В.А.Шинкаренко, Г.М.Мерсіянова, О.В.Моржина). Формування будь-якої навички самообслуговування доцільно здійснювати шляхом розкладання її на окремі складові, частини і виконання їх у визначеній послідовності. Так, наприклад, *уміння їсти*

ложкою має таку послідовність дій: правильно брати ложку в руку, наповнювати її їжею, доносити її до рота, ковтати їжу, опускати ложку назад в тарілку. Педагог обхвачує руку дитини та організовує правильні рухи, поступово навчальна допомога дорослого зменшується. Основними методами навчання є демонстрація окремих дій, спільні дії та особисті дії дітей. Отже, формування навичок самообслуговування здійснюються за чітко спланованими етапами навчання з урахуванням індивідуальних можливостей розумово відсталого дитини.

Господарсько-побутова праця

Господарсько-побутова праця – наступний, не менш важливий вид праці дітей. Педагог вчить дитину виконувати елементарні господарсько-побутові доручення в межах повсякденного життя. Розумово відсталу дитину спочатку вчать співробітництву з дорослим у процесі праці, зміст якої полягає у підготовці приміщення до занять, підтримання порядку у приміщенні (складання в коробки будівельні та ігрові матеріали, розміщення на полицях іграшок, книжок), протирання столу, розкладання на столі посуду і столових приборів, серветок, прибирання посуду, витирання пилу, виконання доступних елементарних доручень (подати, принести, віднести які-небудь речі). Навчання здійснюється за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією, ускладнюючись з кожним роком навчання. У процесі формування навичок важлива тісна співпраця з родиною дитини. Аналіз практичного досвіду засвідчує, що батьки розумово відсталого дитини недооцінюють значення господарсько-побутової праці для всебічного розвитку малят, обмежують їх прагнення та можливості недосконалими методами керівництва працею дітей, закладають негативне ставлення до праці.

Однак, господарсько-побутова праця сприяє психофізичному розвитку для розумово відсталого дитини, корекції порушених психічних процесів, сприяє саморегуляції поведінки.

Праця в природі

Формування у розумово відсталих дошкільників умінь трудитися в природі доцільно розпочинати з другого року навчання в рамках елементарної за змістом трудової діяльності поза занять. Цей вид праці виступає джерелом яскравих вражень, адже дитині надається можливість діяти не лише з предметами, а з живими об'єктами. Діти навчаються під керівництвом дорослого доглядати за рослинами: кімнатними, садовими, городніми, а також за тваринами у живому куточку, розкладати корм у годівниці для птахів на ділянці. У процесі організації праці в природі важливо формувати позитивні якості особистості (працелюбність, наполегливість, охайність, любов до природи). Однією з необхідних організаційних умов є наявність у дитячому садку невеликої городньої ділянки, квітника, де систематично організовується праця дітей. В умовах родини це може бути поливання кімнатних рослин, що ростуть на підвіконні, годуванням хатного улюбленця (кота чи собаки). Педагогічна допомога у процесі виконання трудових доручень постійно скорочується. Розумово відсталі діти вчать діяти за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією (спочатку дуже простою та короткою, а потім – за розгорнутою), що допомагає формуванню в них словесної регуляції діяльності.

Ручна праця

Навчання ручній праці дошкільників з розумовою відсталістю доцільно планувати у формі занять, починаючи з третього року навчання. У процесі занять з ручної праці передбачається виготовлення дітьми різноманітних найпростіших виробів з паперу, глини, пластиліну, солоного тіста, тканини, природного та інших матеріалів. Доцільним є використання природних матеріалів: жолудів, шишок, каштанів, насіння та гілочок рослин. За допомогою клею та інших матеріалів, що допомагають з'єднувати окремі частини у єдиний

виріб, діти можуть виготовляти сувеніри для своїх близьких і знайомих (вітальні листівки, саморобні іграшки), предмети для ігор (картонні меблі), атрибути святкового оздоблення кімнати до свята: гірлянди, прапорці, сніжинки, ліхтарики тощо.

Прагнення до результату спонукає до вольових зусиль, а сам результат виступає джерелом позитивних емоцій як самої дитини, так і людей її найближчого оточення. Ручна праця виступає *засобом розвитку сенсорних відчуттів* (кінестетичних, зорових, слухових), *психічних процесів* (сприймання, уяви, пам'яті, мислення, мовлення), *моторних навичок, естетичного смаку, моральних якостей*.

2.3. Форми організації елементарної трудової діяльності

Зазначені види елементарної трудової діяльності реалізуються у таких організаційних формах: *трудові доручення; колективна праця*.

Доручення використовуються на кожному віковому етапі в усіх видах праці. Вони, як правило, надходять від дорослого і є різноманітними за складністю (прості, складні), способом організації дітей (індивідуальні або колективні), часом виконання (короткотривалі, епізодичні, довготривалі). Вихователь пропонує дітям різні за змістом доручення, пов'язані з іграми, організацією занять і побутових процесів, виконанням окремих прохань дорослих або дітей.

Колективна праця організовується зі старшими дошкільниками 1-2 рази на тиждень. Це здебільшого господарсько-побутова, художня праця, праця у природі. Для колективної праці можна організовувати дітей як фронтально (всією групою), так і підгрупами. Важливо враховувати при цьому їхні індивідуальні особливості. Зокрема, доцільно об'єднувати активних дітей з однолітками, пасивнішими у взаєминах, які їм симпатизують, а в різновікових групах варто до колективу старших дошкільників залучати молодших за віком для взаємозбагачення життєвого досвіду дітей обох вікових категорій.

Для організованої трудової діяльності дошкільників у розпорядку життєдіяльності визначається зручний час: у ранкові та вечірні години, під час прогулянок у першій та другій половині дня, у періоди підготовки до прийому їжі, до занять і після них, вільної діяльності між окремими режимними процесами тощо.

Підбиваючи підсумки праці дітей, важливо акцентувати їхню увагу на тому, що роботу виконано ретельно, якісно, створювати ситуації успіху для кожної дитини.

Отже, зміст трудового виховання у спеціальному дошкільному закладі враховує реалізацію гуманістичної, особистісно-зорієнтованої парадигми спеціальної освіти. Організація трудової діяльності дошкільників, яка повинна реалізовуватись згідно визначених освітніх та корекційно-розвивальних завдань, є важливою умовою цілісного гармонійного розвитку дитини з розумовою відсталістю.

Засвоєння дітьми необхідних знань, умінь та навичок у дошкільному закладі є важливою умовою успішної адаптації до трудового навчання у спеціальній школі. Використання різних видів та форм організованої трудової діяльності дошкільників пробуджує в них інтерес та потребу в продуктивній діяльності, сприяє успішній їх адаптації та соціалізації у суспільство.

2.4. Особливості формування елементарної трудової діяльності у розумово відсталих дітей

Формування навичок самообслуговування у дошкільників з розумовою відсталістю

Формування навичок самообслуговування є першою суттєвою ланкою у трудовому вихованні особистості. До самообслуговування віднесено діяльність, результати якої задовольняють потреби самої дитини: процес харчування, виконання культурно-гігієнічних

процедур по догляду за собою, роздягання та одягання, користування туалетом. Саме рівень опанування такими навичками значно впливає на самооцінку дитини з розумовою відсталістю, є важливим кроком на шляху до її незалежності.

У корекційній педагогіці самообслуговування розглядається як одне із важливих завдань виховання і навчання дошкільника з розумовою відсталістю, оскільки опанування життєво необхідних умінь та навичок сприяє проявам самостійності та успішній соціальній адаптації дитини (О.П.Гаврилушкіна, Н.Д.Соколова, О.А.Стребелева, К.М.Турчинська, В.А.Шинкаренко, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна).

Слід зазначити, що низка наукових праць присвячена проблемам навчання самообслуговування дошкільників з розумовою відсталістю, яке розглядається у контексті трудового виховання (С.І.Давидова, О.К.Гульєнц, Л.В.Каліннікова, Н.Г.Морозова, Н.Д.Соколова, О.П.Гаврилушкіна та ін). Авторами підкреслюється важливість формування практичних дій з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, вибору ефективних прийомів і методів активізації інтересу до означеного виду трудової діяльності, забезпечення корекційної спрямованості даного виду діяльності у дітей з порушенням розумового розвитку.

Науково-теоретичними дослідженнями доведено, що навчання навичок самообслуговування сприяє розширенню у розумово відсталих дітей уявлень про навколишні предмети, збагаченню сенсорного досвіду, розвитку мовлення, загальної та дрібної моторики, зорово-моторної координації, а також умінь виконувати дії за зразком та словесною інструкцією, орієнтуватися за зразком, дотримуватися певної послідовності дій.

Слід зазначити, що незважаючи на елементарний характер навичок самообслуговування, опанування ними вимагає від розумово відсталої дитини включення значних інтелектуальних та фізичних зусиль. Однак, опанування такими вміннями та навичками є необхідною умовою для подальшого психофізичного розвитку дошкільника, опанування ним більш складними діями.

Розумово відсталі дошкільники не вміють одягатися, роздягатися, користуватися туалетом, мити руки, вмиватися, їсти тощо. Предметні дії у розумово відсталих дітей характеризуються значною недосконалістю. Діти не розуміють логіки та послідовності дій, які вони виконують: спочатку потрібно намочити руки, а потім їх намити; спочатку одягти сорочку, потім застібнути гудзики; спочатку одягти черевики, потім зашнурувати тощо. Формування навичок самообслуговування у таких дошкільників здійснюється протягом усіх років навчання у спеціальному закладі, оскільки відбувається надзвичайно повільно внаслідок інертності психічних процесів, порушення загальної та дрібної моторики, просторового орієнтування, недосконалість саморегуляції та самоконтролю. Разом з тим, опанування елементарною трудовою діяльністю має важливе значення для пізнавального та особистісного розвитку дитини. Вказані прогалини розвитку пояснюються відсутністю ранньої корекційно-педагогічної допомоги фахівців, надмірною опікою дитини у сім'ї, недосконалою організацією трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах.

У дослідженнях Н.Д.Соколової, О.П.Гаврилушкіної, Л.П.Носкової, О.А.Стребелевої акцентується увага на важливості спеціально організованої обопільної роботи усіх фахівців спеціального закладу (педагога-вихователя, дефектолога, психолога, логопеда) та батьків з метою ефективного навчання дітей навичок самообслуговування, максимального урахування індивідуальних особливостей кожної дитини.

Заслуговує на увагу досвід роботи Центру лікувальної педагогіки (м. Москва), в якому навчаються діти з різними складними порушеннями розвитку, в тому числі, з тяжкою формою розумової відсталості. Формування навичок самообслуговування у таких дітей здійснюється за спеціально розробленою програмою, яка включає послідовне покрокове навчання тим

діям, які дитина вже готова засвоїти. Автором (О.В.Моржина) подано методичні прийоми навчання базових навичок самообслуговування, наголошується на своєчасній діагностиці рівня сформованості окремих вмій та навичок з метою розробки індивідуальної програми, підкреслено важливість системи заохочень, які впливають на розвиток пізнавального компоненту предметно-практичної діяльності дошкільників.

На основі зазначених теоретичних положень дошкільної олігофренопедагогіки щодо врахування структури дефекту розумово відсталості дитини, де на перший план виступають порушення інтелектуальної діяльності і виникаючі на цьому фоні вторинні відхилення, які виявляються в недорозвиненні емоційно-вольової сфери, фізичній слабкості, порушенні поведінки; практичного досвіду спеціальних дошкільних закладів для дітей з розумовою відсталістю, досвіду роботи Центра лікувальної педагогіки, програм корекційно-розвивального навчання дітей з інтелектуальними порушеннями у країнах дальнього та ближнього зарубіжжя нами розроблено **програму з трудового виховання** дошкільників з розумовою відсталістю, яка охоплює зміст самообслуговування.

Опанування дітьми умінь та навичок самообслуговування, формування культурно-гігієнічних навичок у дітей з розумовою відсталістю проходить на спеціально організованих заняттях, які проводить вихователь, у повсякденному житті, під час виконання режимних моментів дошкільного закладу.

Зміст самообслуговування враховує загальні та спеціальні принципи виховання та навчання: науковості, системності, доступності, концентричності, повторюваності, індивідуального та диференційованого підходу; розрахований на чотири роки навчання дошкільників з розумовою відсталістю віком від 3 до 7-8 років.

Розглянемо розроблений зміст самообслуговування за роками навчання.

На першому році навчання передбачено формування у дитини культурно-гігієнічних умінь та навичок: умиватися та витирати обличчя; мити і витирати руки перед їжею, після забруднення; користуватися індивідуальним рушником для витирання обличчя та рук; користуватися індивідуальним гребінцем; носовою хустинкою. У дошкільників формують навички правильного вживання їжі та культури поведінки за столом: їсти з ложки; пити з чашки; користуватися серветкою; вставати із-за столу тільки після того, як поїли; дякувати після їжі, ставити на місце свій стілець. Програмою передбачено формування навичок роздягання та одягання; навчання певній послідовності складання одягу; ставлення взуття у свою шафу. Важливим етапом навчання є формування навичок користування туалетом: вчити дитину повідомляти голосом, жестом про необхідність відвідання туалету, своєчасно здійснювати туалет протягом дня; мити руки після відвідання туалету. Формування зазначених умінь та навичок відбувається із значною допомогою педагога.

На другому році навчання програмою передбачено продовжувати привчати дітей до елементарного самообслуговування.

Дошкільників вчать самостійно умиватись, чистити зуби, мити руки з милом перед їжею та після відвідування туалету, полоскати рот після вживання їжі, витирати обличчя та руки індивідуальним рушником, користуватись особистим гребінцем. Педагоги продовжують виховувати у дітей вміння культурно поводити себе за столом, охайно їсти, старанно пережовувати їжу, користуватись столовою і чайною ложками, тримати їх у руці, своєчасно витирати рот серветкою, виходити із-за столу тихо, дякувати старшим.

Дітей навчають одягатись і роздягатись у певній послідовності, знімати та одягати одяг, застігати і розстігати гудзики; одягати черевики. У них формують самостійність у процесі роздягання, одягання, привчають знаходити непорядок в одязі (розстібнутий гудзик, загорнутий комірець тощо), звертатися за допомогою до дорослих. Продовжують формування основних культурно-гігієнічних навичок.

Третій рік навчання передбачає продовження навчання навичкам особистої гігієни. Дітей привчають стежити за чистотою свого тіла, мити обличчя та руки з милом (рідким) у міру забруднення, перед їжею, після сну і туалету, чистити зуби, полоскати рот після їжі, користуватись індивідуальним рушником, гребінцем, носовою хустинкою. Продовжується процес навчання дітей правильно та охайно поводити себе за столом, самостійно їсти їжу; правильно користуватися чайними і столовими ложками, виделкою, серветками; після їжі тихо виходити з-за столу, дякувати. Дітей навчають самостійно вдягатись і роздягатись, дотримуючись встановленої послідовності цих дій, зашнуровувати черевики, застібати гудзики, охайно складати і вішати одяг, з допомогою дорослих своєчасно приводити його в порядок (чистити, просушувати тощо). У дошкільників виховують самостійність, організованість, бажання завжди бути чистими й охайними. Закріплюються раніше сформовані навички користування туалетом.

На четвертому (заключному) році навчання програмою передбачено вдосконалення та закріплення сформованих навичок самообслуговування.

Передбачається закріплювати та вдосконалювати раніше сформовані навички чисто та своєчасно вмиватись, насуху витиратись рушником, полоскати рот після їжі, чистити зуби, користуватись індивідуальним рушником та носовою хустинкою.

Закріплюються відпрацьовані в попередніх роках навички культурної поведінки за столом: охайно їсти, не кваплячись, старанно пережовувати їжу, правильно користуватися столовим приладдям. Продовжується навчання дітей самостійному одяганню, роздяганню. Дошкільників привчають самостійно чистити одяг та взуття. Закріплюються навички користування туалетом.

Отже, на протязі чотирьох років навчання у спеціальному закладі для дітей з розумовою відсталістю у дошкільників передбачається сформувати найдоступніші життєво-практичні уміння та навички, опанування якими сприяє проявам їхньої самостійності у найчастіших побутових ситуаціях, створює передумови для інших видів діяльності, забезпечить підготовку до шкільного навчання.

Слід зазначити, що ефективність реалізації розділу програми з трудового виховання – формування навичок самообслуговування – залежить від визначених організаційно-педагогічних умов навчання дитини з розумовою відсталістю, до яких відносяться: організація навчального середовища (спеціально облаштованого куточка соціально-побутового орієнтування, який містить набори побутових предметів, дидактичні матеріали, засоби навчання тощо), (див. мал. 1) розробка індивідуальної корекційної програми в залежності від стану сформованості навичок самообслуговування, використання методики покрокового формування елементарних навичок самообслуговування, взаємодія злагодженої цілеспрямованої роботи фахівців та батьків дитини.

Мал. 1. Дидактичні матеріали для розвитку навичок самообслуговування.

Особливістю формування навичок самообслуговування полягає в тому, що воно здійснюється шляхом поетапного формування окремих дій, у визначеній послідовності, у процесі довготривалого і систематичного застосування спеціальних вправ (О.П.Гаврилушкіна, Н.Д.Соколова, В.А.Шинкаренко, Г.М.Мерсіянова, О.В.Моржина) [3,4,5].

У процесі реалізації змісту самообслуговування доцільно здійснювати формування навичок за такими етапами навчання:

- 1) сумісне виконання дій під керівництвом дорослого;
- 2) виконання дитиною дії під керівництвом дорослого;
- 3) виконання дії з мінімальною допомогою дорослого;
- 4) виконання дії за словесною інструкцією дорослого;
- 5) самостійне виконання дитиною дії.

Методика формування навичок самообслуговування передбачає використання різних рівнів допомоги педагога:

- спільної дії, яка здійснюється «рука в руку» з дитиною у супроводі покрокової інструкції;
- часткової допомоги дорослого, коли останню дію виконує дитина самостійно;
- самостійне виконання дії за словесною покроковою інструкцією педагога;
- виконання дії з мінімальною словесною допомогою дорослого;
- самостійне виконання дій з наочною опорою (предмети одягу лежать у певній послідовності для одягання);
- самостійне виконання дії.

Відповідно методики використовуються індивідуальні (відпрацьовування окремих дій) та групові (реалізації певної навички) форми роботи.

У процесі роботи з групою дітей слід враховувати уповільнене сприймання розумово відсталими дошкільниками запропонованої інформації. Тому процес формування покрокових дій має відбуватися у повільному темпі, з великою кількістю повторень визначеної дії. Зазвичай вихователь допомагає дитині виконати дію спільно, скеровуючи її рухи. Наприклад, під час навчання користуватися ложкою дорослий своєю рукою охоплює руку дитини і організовує її правильні рухи. Поступово така фізична допомога зменшується.

Отже, поетапне виконання дій з урахуванням індивідуальної допомоги допоможе дитині опанувати навички самообслуговування.

Процес формування навичок самообслуговування у дітей з розумовою відсталістю буде ефективнішим, якщо вони мають сформовані **елементарні базові навички** щодо охайності, прийомів їжі, одягання та роздягання.

Зокрема, до *базових навичок прийомів харчування* відносяться наступні:

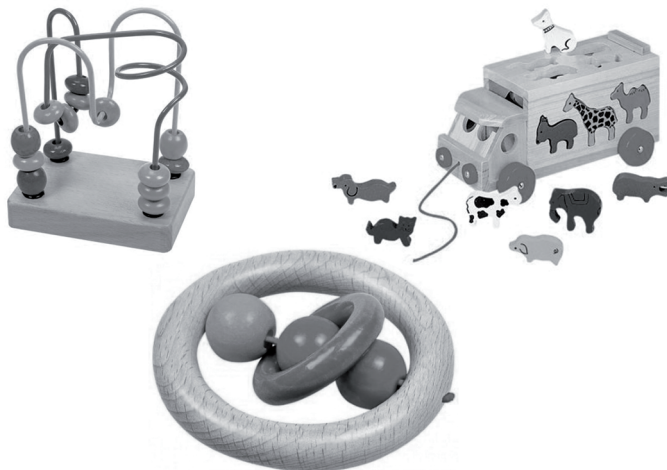
- вміння виконувати відповідні рухи головою, щелепами, язиком та губами;
- жувати та ковтати їжу;
- утримувати харчі руками, якщо дорослий вкладає їх в руки дитини;
- брати самостійно шматочки їжі зі столу.

Все це передбачає наявність у дитини мінімального контролю за своїми діями.

Базові навички одягання та роздягання передбачають:

- уміння допомагати одягати та роздягати себе відповідними рухами рук;
- уміння знімати шкарпетки, частково зняту через голову сорочку, шапку.

Слід зазначити, що перед навчанням розумово відсталої дитини процесу шнуровання взуття, застібання гудзиків потрібно здійснювати підготовчі вправи для розвитку дрібної моторики, використовувати різноманітні дидактичні ігри. Доцільними є спеціальні тренажери, на яких відпрацьовується вищезгадані операції за принципом від простого до складного (див. мал. 2).

Мал. 2. Спеціальні тренажери для розвитку дрібної моторики.

Формування будь-якої навички самообслуговування доцільно здійснювати шляхом розкладання її на окремі складові, частини і виконання їх у визначеній послідовності. Так, наприклад, *уміння їсти ложкою* має таку послідовність дій: правильно брати ложку в руку, наповнювати її їжею, доносити її до рота, ковтати їжу, опускати ложку назад в тарілку. Педагог обхвачує руку дитини та організовує правильні рухи, поступово навчальна допомога дорослого зменшується. Основними методами навчання є демонстрація окремих дій, спільні дії та власні дії дитини.

Навички та вміння, вправність і акуратність формується у розумово відсталих дітей поступово протягом всього періоду навчання та виховання у спеціальному дошкільному закладі. Тому основним завданням педагога є активізація пізнавального інтересу до вказаного виду діяльності, створення позитивної мотивації, ситуацій успіху для кожної дитини незалежно від ступеня ураження інтелектуальної сфери.

Формування навичок господарсько-побутової праці

Господарсько-побутова праця є одним з деяких видів діяльності розумово відсталого дошкільника, у якому дитина досягає видимого успіху, що надзвичайно важливо для його повноцінного особистісного розвитку. Саме дошкільний вік є сензитивним для трудового виховання дитини, для формування позитивних якостей її особистості. У розглянутому віковому періоді дитина виконує доручення дорослого з радістю, бажаючи одержати позитивну оцінку своїм зусиллям. При правильному підході до трудового виховання розумово відсталий дошкільник привчається наводити порядок і стежити за чистотою. Відповідні вміння варто розвивати, закріплювати й розширювати, оскільки вони необхідні дитині в подальшому житті.

Заняття з господарсько-побутової праці вводяться із третього року навчання (на першому й другому роках перебування в ДНЗ дітям даються окремі доручення). Заняття спрямовані на виховання в дітей бажання трудитися, виконувати доручення дорослих, уміти бачити непорядок й усувати його. Дошкільників привчають підтримувати порядок

у знайомому приміщенні й на знайомій території. Важливо сформувати в дітей установку, що вони самі можуть навести порядок у своїх речах, в ігровому куточку, на ігровій ділянці. При оволодінні господарсько-побутовими навичками діти починають розуміти властивості і взаємозв'язки між предметами (наприклад, сухою ганчіркою пил витерти не вдається, потрібна волога ганчірка; поливати кімнатні квіти треба по-різному: герань через день, фіалки через два дні, кактуси раз у тиждень; перш ніж посадити насіння в землю, її треба розпушити).

У процесі занять господарсько-побутовою працею діти опановують практичними діями зі знаряддями й допоміжними засобами. Вони починають розуміти зв'язок між властивостями знаряддя й властивостями навколишніх предметів (наприклад, відірваний гудзик пришивають за допомогою голки й нитки; сміття підмітають віником і збирають у совок; сніг треба чистити лопатою, а лід – посипати піском). Заняття з господарсько-побутової праці привчають дітей до вміння взаємодіяти (удвох легше носити пісок; разом збирати ляльковий куточок цікавіше; групою протирати будівельний матеріал швидше тощо).

Для проведення занять з господарсько-побутової праці виділяється певна кількість годин, під час яких відпрацьовуються базові навички. Основне навантаження на закріплення й удосконалювання цих навичок лягають на повсякденну діяльність дітей поза заняттями, у процесі виконання всіх режимних моментів.

В цілому заняття господарсько-побутовою працею виховують взаємодопомогу й чуйність, формують особистісні й соціальні якості характеру дошкільників, позитивну поведінку, формують у дітей бажання допомагати оточуючим. Дорослим (вихователям, батькам) варто прагнути до виховання самостійності в дітей, оскільки це буде необхідно їм протягом всього наступного життя.

Формування у розумово відсталих дошкільників умінь трудитися в природі
доцільно розпочинати з третього року навчання в рамках елементарної за змістом трудової діяльності поза заняття. Цей вид праці виступає джерелом яскравих вражень, адже дитині надається можливість діяти не лише з предметами, а з живими об'єктами. Діти навчаються під керівництвом дорослого доглядати за рослинами: кімнатними, садовими, городніми, а також за тваринами у живому куточку, розкладати корм у годівниці для птахів на ділянці.

У процесі організації праці в природі важливо формувати позитивні якості особистості (працелюбність, наполегливість, охайність, любов до природи).

Однією з необхідних організаційних умов є наявність у дитячому садку невеликої городньої ділянки, квітника, де систематично організовується праця дітей. В умовах родини це може бути поливання кімнатних рослин, що ростуть на підвіконні, годуванням хатнього улюбленця (кота чи собаки).

Педагогічна допомога у процесі виконання знайомих трудових доручень постійно скорочується, і на четвертому році зміст навчання праці у природі може бути ускладненим в залежності від рівня психофізичного розвитку дітей. Для реалізації змісту можуть плануватися проведення окремих занять. Розумово відсталі діти вчать діяти за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією (спочатку дуже простою та короткою, а потім – за розгорнутою), що допомагає формуванню в них словесної регуляції діяльності.

Формування навичок ручної праці

Основним завданням з ручної праці є виховання у дошкільників емоційно позитивного ставлення до власних виробів, формування умінь і навичок роботи з папером, картоном, конструкторами, природними матеріалами.

У процесі занять у дітей розвиваються сприймання, мислення, дрібна й загальна моторика, зорово-моторна координація, увага, пам'ять. Інтенсивно розвивається мовлення дітей: збагачується словниковий запас (вони опановують слова, що називають знаряддя,

дії з ними, матеріали, їхні властивості), формується граматичний лад мови, активізуються основні функції мови - фіксує, регулює, планує.

Навчання виготовленню іграшкових виробів з різного матеріалу допомагає дітям познайомитися із властивостями цих матеріалів, розвиває вміння орієнтуватися при правильному виборі знаряддя, розширює їхній кругозір, підвищує пізнавальну активність.

Заняття з ручної праці вводяться із третього року навчання.

2.5. Основні методичні прийоми у процесі формування загальнотрудових умінь у дошкільників з розумовою відсталістю

Ефективність виконання дошкільниками практичних завдань на заняттях з трудового виховання можлива, коли ними здійснюється аналіз об'єкта праці, планування його виготовлення, доцільна організація процесу власної діяльності та самоконтроль.

Предметний зміст завдання, його розв'язання передбачає аналіз, планування, організацію діяльності, практичне виконання та самоконтроль.

Засвоєння визначених етапів є необхідною умовою та структурними компонентами будь-якої практичної діяльності, що у психолого-педагогічних джерелах називають загальнотрудовими вміннями. У процесі трудового виховання дитини у родині є достатні можливості щодо формування діяльності за її структурою.

Слід зазначити, що наявність у дитини попередньо засвоєних знань, трудових навичок та умінь (щодо матеріалів, їх властивостей, обробки, підготовки та застосування: знарядь праці тощо), необхідних для виконання практичних завдань, розглядається як важлива умова формування загальнотрудових умінь.

Розглянемо, в чому полягає спеціальна організація процесу засвоєння дитиною етапів діяльності в процесі трудового виховання та навчання.

Навчити аналізувати - це сформувати вміння подумки розкласти предмет діяльності на частини, визначити послідовність дій: куди піти, що взяти, де поставити, покласти і т. п., тобто у якій послідовності виконати запропоноване завдання. Якщо йдеться про виготовлення якогось виробу, то виділити властивості предмета в цілому та його частин. Такими властивостями є форма, величина, колір, матеріал, розташування деталей, способи їх з'єднання тощо. Правильний та повний аналіз завдання визначає ефективність подальшого його виконання.

Предмет аналізується шляхом його обстеження та порівняння із еталонами у вигляді натуральних предметів, моделей, малюнків, схем тощо. Правильний та повний аналіз завдання - це орієнтовна основа діяльності. Від результатів аналізу залежить, наскільки адекватним та повним буде образ майбутнього виробу чи об'єкта праці, наскільки в ньому відобразяться найістотніші ознаки виробу.

Розумово відсталі діти навчаються аналізувати за умови спеціально організованої допомоги. При цьому необхідно враховувати, що розумово відсталим дітям дошкільного віку простіше визначити в предметі частини, що помітно виділяються на його фоні, а також розмір, колір, важче - форму, матеріал, деталі.

Формувати вміння аналізувати слід починати з найпростіших об'єктів праці чи предметів з невеликою кількістю ознак, які поступово мають ускладнюватися за рахунок збільшення ознак та складових частин. Послідовність аналізу предмета має бути такою: з'ясування назви предмета та його призначення, матеріал, розмір, колір, форма, великі та дрібні деталі, їх ознаки (в тій же послідовності), розміщення деталей, способи їх виготовлення та з'єднання, знаряддя праці (інструменти, пристосування тощо). Щодо знарядь праці, то ця схема аналізу доцільна лише під час ознайомлення з новими знаряддями. Окрім того, навчання аналізу має розпочинатися з використання реальних (натуральних) предметів. Лише після цього

аналізуються схематичні зображення. До аналізу зображень на площині переходять після аналізу об'ємного зображення. Готовий виріб потрібно порівняти зі зразком, малюнком тощо.

Необхідно у деталях продумати, які дії слід запропонувати дитині, щоб вона змогла дійти висновку щодо певної властивості предмета; як використати сенсорну сферу дитини: що в предметі можна пізнати через дотик, зір, слух, смак, нюх. Сприйманню форми та розміру сприяє дія накладання, кольору - прикладання, твердості - надавлювання.

Використання практичних і сенсорних дій значною мірою допомагає сприймати предмет, створювати образ, пізнавати його. Діти мають усвідомлювати виконувані дії та їх призначення. При цьому важливо, щоб словесне позначення ознак предмета, його характеристика не випереджали наочно-чуттєве сприймання. Тобто, дитина має спочатку роздивитися предмет, визначити його основні властивості, а лише потім назвати, оскільки словесна характеристика предмета сприяє створенню більш адекватного та стійкого образу з усіма його властивостями.

Щоб навчити дитину порівнювати предмети, важливо визначити спочатку, разом з нею, які властивості має кожний з двох предметів, які властивості є для них спільними, схожими, а лише після цього - якими властивостями вони відрізняються. Наприклад: перед дитиною є два м'ячі однакового розміру, різного кольору. Дитині пропонується роздивитись ці предмети, і її увага звертається на те, що вони однакові за розміром, за формою (круглі), але різні за кольором (червоний і жовтий). До того ж важливо, щоб дитина словесно відтворила результати проведеного порівняння предметів.

Доцільно організовувати різні вправи в ігровій формі, в процесі яких з'ясовується: що чого зроблено, що до чого підходить тощо. Так, дитині пропонується гра: «З чого зроблено?». Перед дитиною розкладені предмети: зошити, книжечки, іграшки із пластиліну, глини, природного матеріалу - жолудів, каштанів, шишок, листя та ін. Вона роздивляється предмети чи малюнки предметів і відповідає на поставлені запитання: «З чого зроблений зошит, з якого матеріалу?, «З якого матеріалу зроблена іграшка - півник?», «З якого природного матеріалу зроблено їжачка?» Для проведення гри - «Що для чого?» дитині пропонуються малюнки, на яких зображено посуд, взуття, одяг, предмети догляду за тілом, взуттям тощо. Перед дитиною демонструються, по черзі, предмети і ставляться запитання: «Що це, назви», «Для чого потрібна зубна щітка?», «Для чого мило, скovorідка, виделка?» і т. п.

На основі аналізу предмета практичного завдання планується його виконання. Тобто здійснюється навчання планування власної діяльності. При цьому визначається послідовність дій, у якій кожна наступна дія підготовлена попередньою. Отже, під час планування практичної чи трудової діяльності визначаються необхідні операції, послідовність їх виконання та використання відповідних засобів праці, матеріалів, інструментів.

Планування способу (технології) виконання практичного завдання та послідовності дій у розумово відсталих дітей викликає значні труднощі. Цьому слід навчати спеціально.

Під час навчання плануванню діяльності використовуються зразки виробів, картки із зображеннями етапів роботи, трудових операцій. Предметно-інструкційні карти можуть бути різної міри деталізації. Вони являють собою аркуші паперу (таблиці), на яких прикріплені предметні зразки виробу різних стадій готовності, що відповідають послідовності виконання трудових операцій, необхідних для його виготовлення. Наступними наочними опорами для складання плану може бути малюнкове та графічне зображення послідовності роботи з відповідними письмовими інструкціями, ескіз виробу.

Передумовою формування планування є навчання дітей переказувати послідовність уже виконаного завдання. Далі рекомендується планувати виготовлення виробу, що передбачає виконання кількох, притому опанованих дитиною операцій. Після цього планується виконувати нове завдання, але за відомою вже технологією (операціями та їх послідовністю). Якщо виріб новий і складний, доцільно планувати не всю роботу, а лише її частину. В найскладніших випадках перед визначенням наступної операції необхідно повторити виконання попередньої.

Для навчання дітей плануванню практичного завдання пропонується використовувати систему дидактичних ігор та вправ, наприклад: розкласти в логічній послідовності зразки, малюнки, що містять у собі технологічні операції. Доцільними є вправи-ігри: «Одягни ляльку», «Застели ліжко», «Погодуй ведмедика». Дитина повинна підібрати необхідні предмети по черзі їх використання, тобто спланувати послідовність дій.

Організація діяльності передбачає добір, підготовку та розташування необхідного для виготовлення виробу матеріалу, інструментів тощо, створення відповідних умов, організацію робочого місця. На основі розробленої технологічної послідовності трудових операцій дитина розпочинає виготовляти виріб. Важливо домагатися, щоб виконання практичного завдання було доведено до завершення. У разі потреби обов'язково надається дозована індивідуальна допомога - практична чи вербальна.

Спочатку потрібно стимулювати, спонукати дитину до дії, шляхом схвалення навіть її наміру, найнезначніших позитивних результатів та досягнень у роботі. Для активізації практичної діяльності необхідно звертати увагу дитини на інструкції, окремих її вимогах та умовах праці, ознаках предмета тощо. Практична допомога - це показ потрібних рухів, дій, їх послідовності, спільне виконання трудових операцій. Вербальна допомога надається у вигляді повторення інструкції, з'ясування й пояснення її змісту та того, що викликає в роботі труднощі, у вигляді запитань різної міри узагальненості, підказки, вказівки.

Незважаючи на особливе значення для дитини практичної допомоги, вона не є достатньою для того, щоб її діяльність стала усвідомленою та самостійною. Набуттю цих характеристик діяльності сприяє вербальна допомога. До неї потрібно звертатися все більше, в міру опанування дитиною діяльності. Тобто, надання дозованої індивідуальної допомоги розумово відсталим дітям потребує поступового переходу від практичного виду до вербального та їх оптимального поєднання.

Самоконтролю в процесі діяльності, з огляду на її регуляцію та вплив на розвиток дитини, відводиться одне з найважливіших місць. У дітей з вадами розумового розвитку спостерігається несформованість самоконтролю. У них відсутня потреба в акуратному й точному виконанні завдання. Вони охочіше виготовляють вироби «на око», а, оскільки окомір у них майже не розвинений, то й відмінність виробу від зразка виявляється суттєвою. Окрім того, у розумово відсталих дітей відсутня адекватна самооцінка результатів власної діяльності.

Отже, у процесі трудового виховання та навчання дітей важливо формувати усі різновиди самоконтролю. Так, їх слід навчати як опосередкованого, так і безпосереднього самоконтролю, який здійснюється за допомогою зорового, кінестетичного аналізаторів. Для цього необхідно знайомити дітей зі способами контролю власної діяльності, в основі яких завжди має бути орієнтація на осмислені вимоги до виконання практичної роботи, які визначаються в результаті аналізу завдання. При цьому діти мають користуватися інструкціями до виконання завдання, зразками виробу, предметно-інструкційною картою тощо.

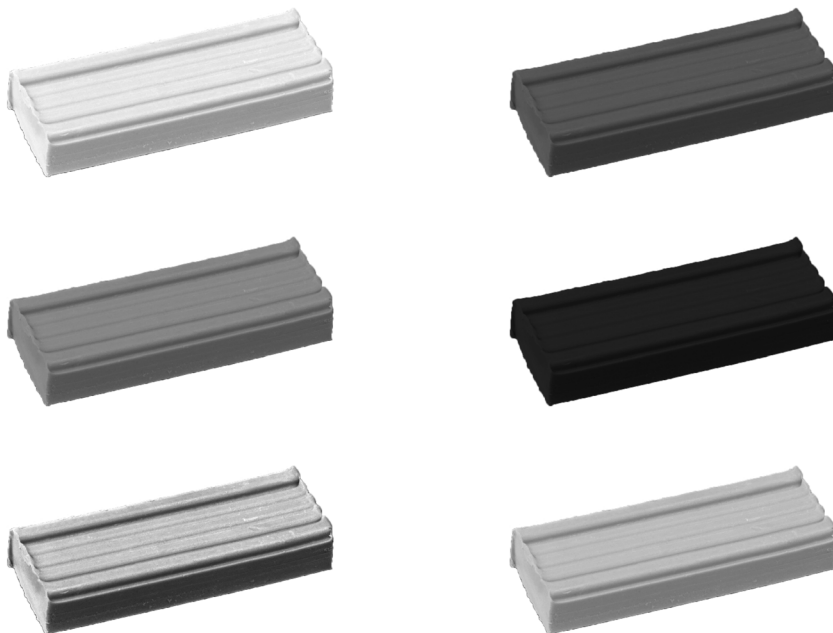
Як зазначено у працях науковців Г.М.Мерсіянової, О.П.Хохліної [8,13], спеціально організоване засвоєння дитиною визначених етапів виконання практичного завдання в умовах трудового виховання та навчання сприяє становленню в неї діяльності. Така праця залишається пріоритетною у трудовій підготовці розумово відсталих дітей. І саме на це повинні звернути увагу батьки дитини, організовуючи етапи виконання та засвоєння діяльності дітей.

Отже, у дитячій трудовій діяльності закладені значні корекційні можливості, що дозволяють успішно вирішувати різноманітні завдання розумового, фізичного та морального виховання цих дітей.

3. ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ (РУЧНА ПРАЦЯ)

Робота з пластиліном

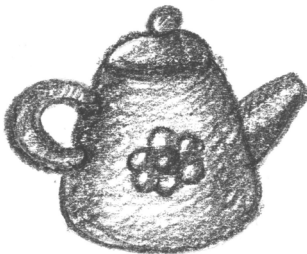
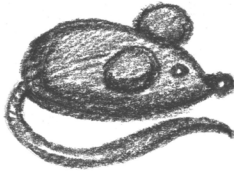
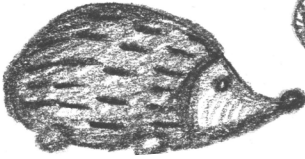
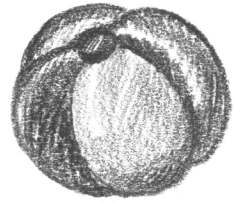
Малюнок: пластилін зеленого, червоного, жовтого, синього, білого, коричневого та чорного кольорів.

Назви кольори пластиліну.

Вироби з пластиліну

Назви вироби з пластиліну.

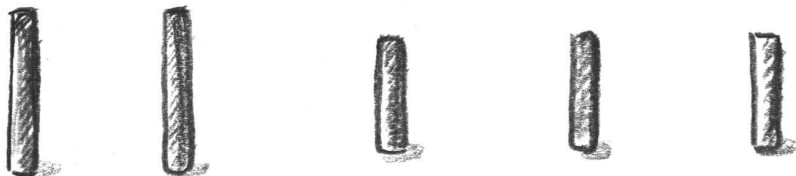
Який колір пластиліну використано для кожного виробу?

Ліплення паличок, складання виробів за зразком

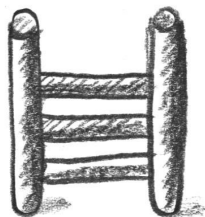
1. Відріж стекою шматочки пластиліну і розмірни їх.

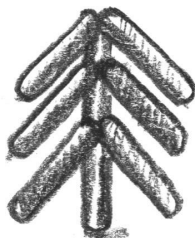
2. Розкачай палички на дошці:

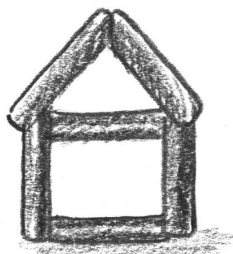
3. Склади з паличок драбинку за зразком.

4. Склади з паличок ялинку за зразком.

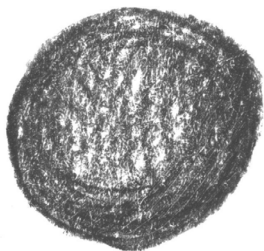

5. Склади з паличок будинок за зразком.

Скачування кульки. Яблуко, гусінь.
Яблуко

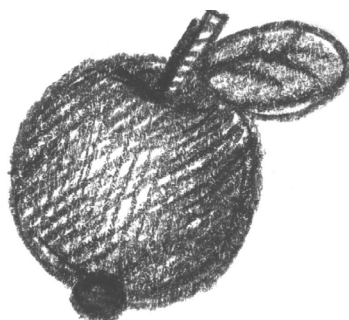
1.

2.

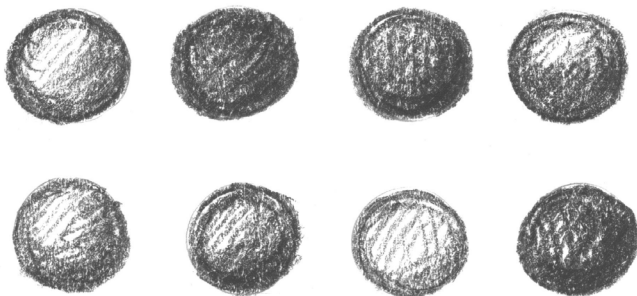

3.

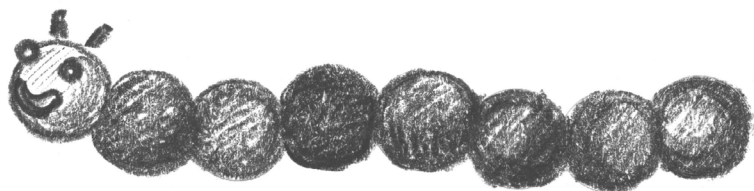

Гусінь

1.

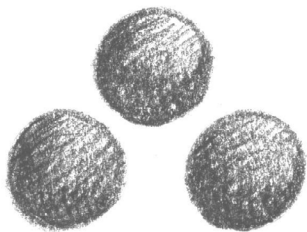

2.

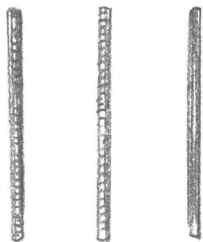

Вишеньки

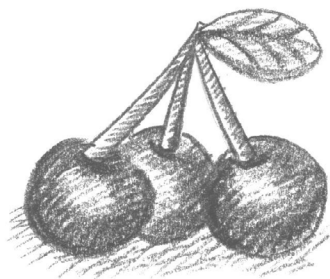
1. Відщипни три шматочки пластиліну. Скачай три кульки.

2. Розкачай три качалочки – це будуть плодоніжки.

3. Приліпи плодоніжки до вишеньок. Приліпи листочок.

Загадка:

Сиджу на дереві кругла як куля,
Червона як кров, смачна, як мед.

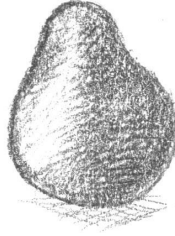
(вишня)

Груша

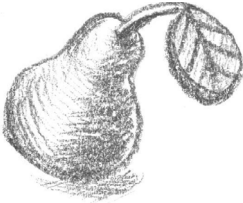
1. Відріж шматок пластиліну і розкачай кульку.

2. Витягни один край кульки.

3. Приліпи корінчик та листочок.
Отримали грушку.

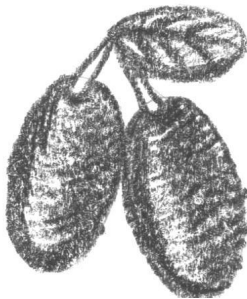

Сливи

1. Виліпи сливи, плодоніжки та листочок за зразком.

2. З'єднай частини між собою. Отримали сливи.

Загадка: На гілках висять шари, посиніли від жару. (сливи)

Ліплення бубликів, калача, пірамідки Бублики

1. Розкачай качалочки.

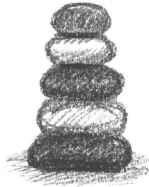

2. Зігни качалочки та з'єднай кінці.

Пірамідка

1. Із кілець різного розміру склади пірамідку.

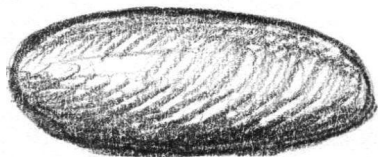
Калач

1. Розкачай довгу качалочку та зроби насічки стекою. Отримаєш калач.

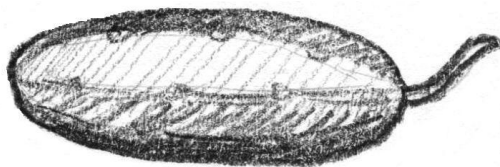

Віршик: Запитав у Зіни Гліб:
А звідкіль береться хліб?
Розвела руками Зіна:
- Звідкіля? Із магазину. (Є.Бандуренко)

Ліплення овочів Огірок

1. Розкачай пластилін за зразком.

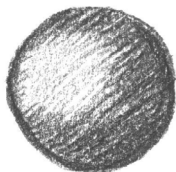

2. Зроби надрізи стекою та прикріпи корінчик.

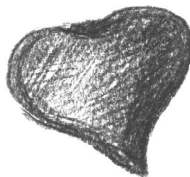
Загадка: Довгий, зелений, може бути солоний, добрий і сирий. Хто він такий?

Буряк

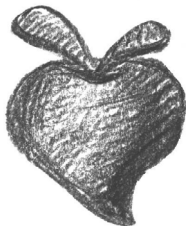
1. Скачай кульку.

2. Витягни з однієї сторони корінець.

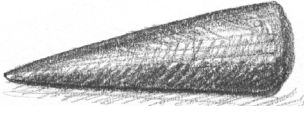
3. Приліпи листя.

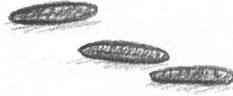
Загадка. Сам червоний, а чуб зелений.

Морква

1. Розкачай пластилін за зразком.

2. Розкачай маленькі качалочки - стебло.

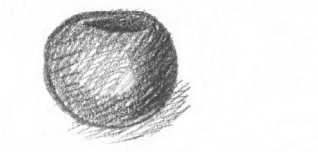
3. Виконай на морквині надрізи стекою та приліпи стебло.

Загадка: Сидить дівчина в коморі, а коса її надворі.

Помідор

1. Скачай кульку. Вдави одну сторону кульки.

2. Прикріпи корінець.

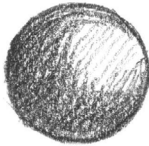

Загадка: Повний він томатним соком, і смачний, з червоним боком.
Всі знайомі із «сенйором» Який зветься ... (помідором)

Колобок

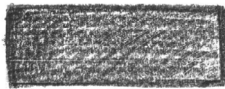
1. Скачай кульку.

2. Приліпи очі, носик, ротик.

3. Розкачай пеньочок.

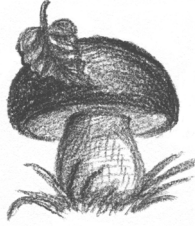

4. Приліпи колобка до пенька.

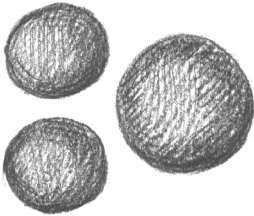
Пригадай, яку пісеньку співав колобок? Яких звірів він зустрів по дорозі?
Чим закінчилась його подорож?

Грибочки

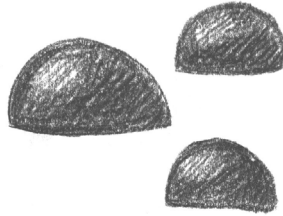

Загадка:
Стоїть на дорозі на
одній нозі, шапочку
має та нікого не вітає.

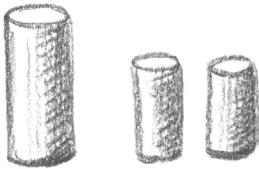
1. Скачай одну велику і дві маленькі кульки

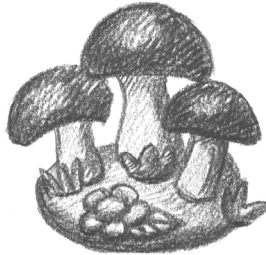
2. Розріж кульки навпіл для шляпок грибочків.

3. Розкачай ніжки грибочків.

4. З'єднай шляпки з ніжками та виліпи травичку.

Виліпи мухомор самостійно.

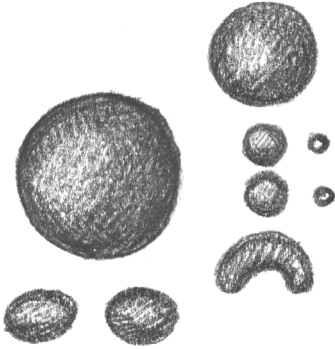
Неваляшка

Назви предмети малюнок.

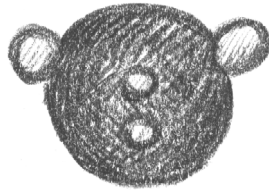

Як назвати їх одним словом?

1. Виліпи тулуб, голівку, руки, шапочку, гудзики..

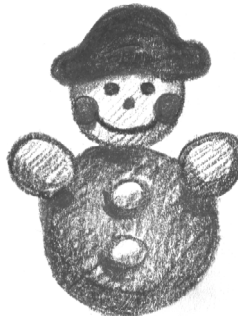
2. Приліпи до тулуба руки. Приліпи гудзики.

3. Приліпи шапочку до голівки. Зроби очі, рот.

4. Приліпити голову до тулуба.

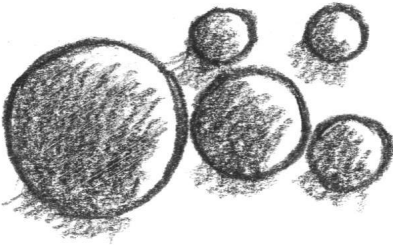
Сніговик

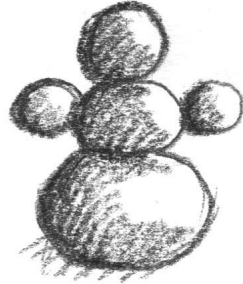
Загадка:

Очі чорні вуглинки,
Ніс – з великої морквинки,
Сам холодний та біленький,
Дуже, дуже він чуденький.

1. Скачай п'ять кульок: велику, меншу, маленьку та дві однакові найменші.

2. Приліпи кульки за зразком.

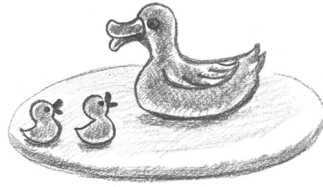
3. Виліпи відерце.

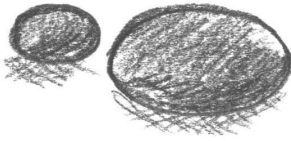
4. Приліпи відерце до голови сніговика, зроби очі, рот, ніс.

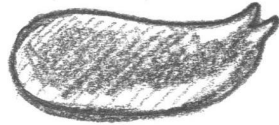
Качечка та каченята

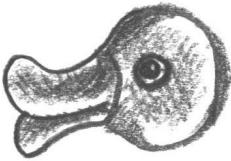
1. Скачай велику кульку для тулуба і маленьку для голови.

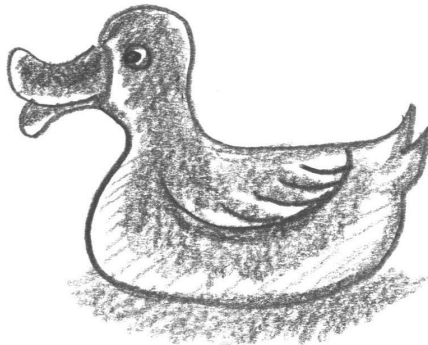
2. Витягни пластилін на великій кульці з одного боку – це буде хвіст.

3. Скачай дві маленькі кульки. Сплющ їх та приліпи до голови. Це будуть очі. Зроби та приліпи дзьоб.

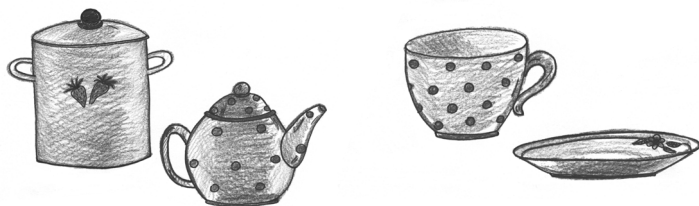

4. Приліпи голову до тулуба. Стекою зроби крила. Вийшла качечка. Розплющи синій пластилін та зроби озеро.

5. Самостійно зліпи каченяток.

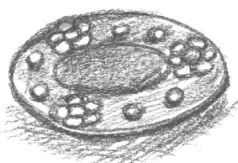
Посуд

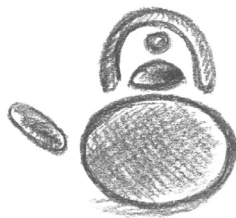
1. Скачай кульку. Розплющи кульку, зроби заглиблення.

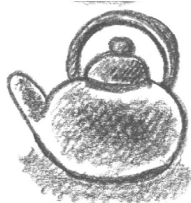
2. Прикрась тарілочку орнаментом.

3. Виліпи деталі чайника.

4. З'єднай деталі, приліпи ручку.

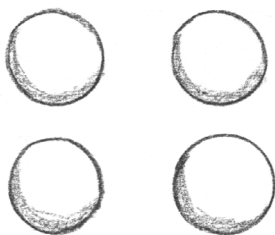

Назви посуд, зображений на малюнку.

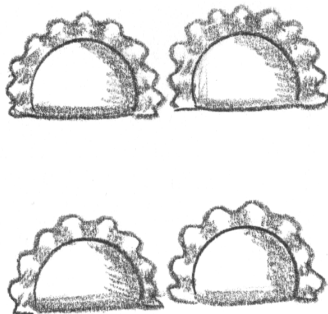
Вареники, пельмені

1. Скачай кульки та сплющ їх.

2. Склади сплющені кульки вдвоє.

3. Краї сплющених кульок защипни. Виліпи пельмені самостійно.

Загадка:
Місили, місили,
Ліпили, ліпили,
А тоді – хіп,
Та в окріп!
А вже на останку -
В масло та сметанку.
Хто зуміє відгадати,
Того будем частувати.

Ліплення овочів

Назви овочі на малюнку. Виліпи овочі самостійно.

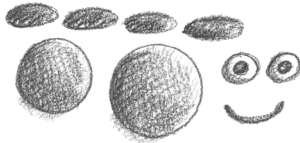
Пригадай, які овочі потрібно для борщу?

Жабка

Загадка: У воді сидить охоче, та
не риба і не рак
Вистромля булькаті очі і співає
«кум-квак».

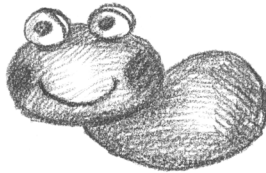
1. Скачай велику та меншу зелені кульки. Виліпи лапки, очі, рот – сплющи їх.

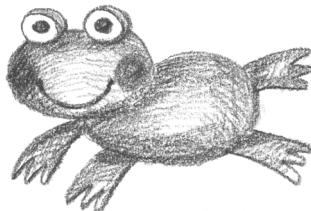
2. Приліпи голову до тулуба.

3. Приліпи очі, рот.

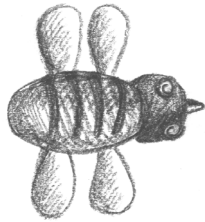

4. Приліпи лапки. Отримали кумедну жабку.

Пригадай, в яких казках є жабка?

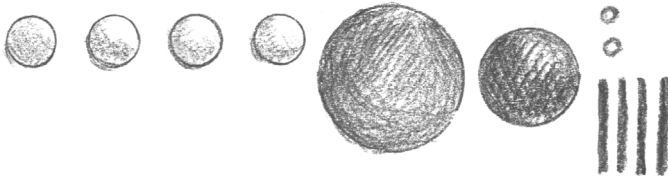
Бджілка

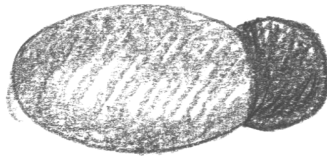
Загадка:

Наче птиця крила
мас, все літає та
співає:
– Я медочок вам
ношу, не чіпайте, бо
вкуну! (бджола).

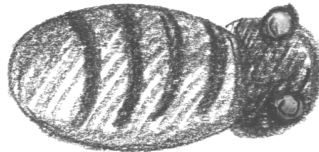
1. Скачай велику кульку – для тулуба, і меншу- для голови. Скачай голубі кульки для крилець, дві маленькі - для очей. Розкачай тоненькі чорні качалочки –полоси.

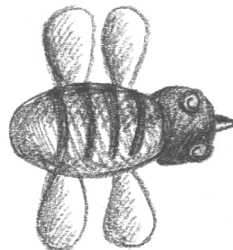
2. Приєднай голову до тулуба.

3. На тулуб приліпи полоси. до голови – очі. жало.

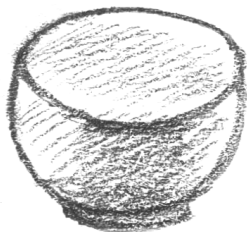

4. Приліпи до тулуба крильця.

Чашка

1. Скачай кульку. Зріж верхівку та приплюсни низ.

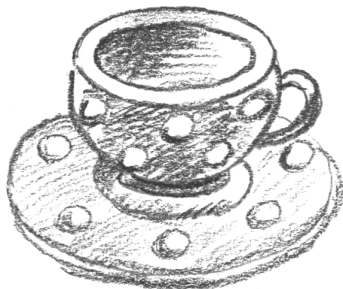
2. Зроби заглиблення

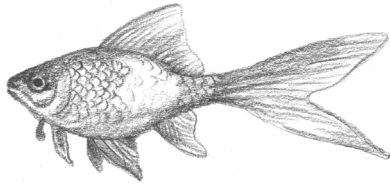
3. Розкачай ручку. Приліпи ручку до чашки.

4. Скачай маленькі кульки та приплюсни їх. Прикрась ними чашку. Самостійно виліпи блюдце.

Рибка

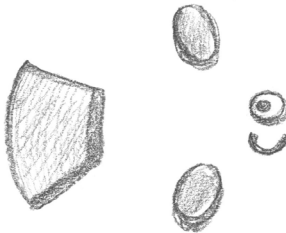
Загадка:
Крила має, а не літає,
Ніг не має, а гуляє.
По землі не ходить і
людей не знає.
Все мовчить та пірнає.

Розглянь малюнок. Пригадай казку про золоту рибку.

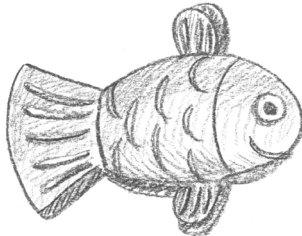
1. Скачай жовту кульку і витягни її.

2. Виліпи червоні плавці. Скачай маленькі кульки та сплющи їх – це будуть очі.

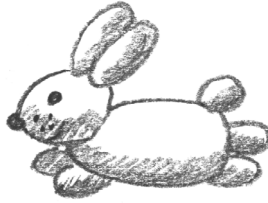

3. Приліпи плавці. Приліпи плавці та очі.

Пригадай назви риб, які ти знаєш?

Зайчик

Загадка:
Маленький, біленький,
По дорозі плиг-
плиг, по сніжечку тик-
тик. Хто це?

Розглянь малюнок. Якого кольору зайчик взимку та влітку?

1. Скачай велику та меншу кульки для тулуба та голови.

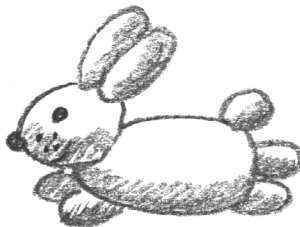
2. Скачай маленькі кульки для очей, носа,
хвоста. Більші кульки - для лапок та вухок.

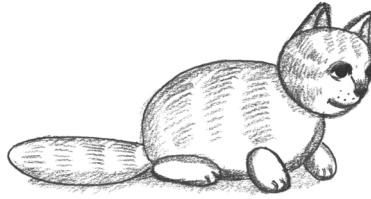
3. Приліпи до голівки вушка, очі, носик.

4. Приліпи голівку до тулуба. Приліпи лапки та хвостик.

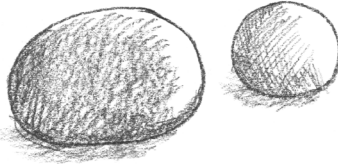
Кошеня

Віршик:

Киця прокидається,
лапками вмивається.
Квіти прокидаються,
росами вмиваються.
Ну а ми з сестрицею
вмиємось водицею.
(А.М'ястківський)

1. Скачай велику та меншу кульки. Це тулуб та голова кошенятка.

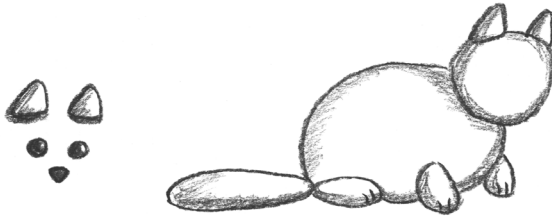

2. Скачай лапки, хвостик.

3. Прикріпи хвостик до тулуба. Прикріпи лапки.

4. Зроби маленькі вушка, очі та ніс.

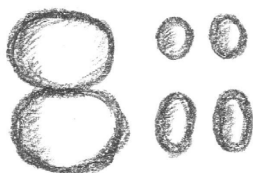
5. Приліпи голову до тулуба. Приліпи носик, очі, хвостик.

Ведмедик

1. Скачай тулуб, голову, лапи.

2. Виліпи вушка, приліпи їх до голівки.

3. Виліпи очі, ніс.

4. Приліпи голову та лапи до тулуба.

Білочка

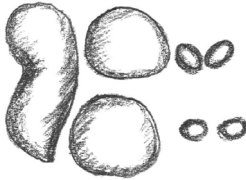

Загадка:

Хоч мала сама на зріст, та великий має хвіст.
Як намисто, оченята...
Хто це? Спробуй відгадати. (білка)

Кого зображено на малюнку? Як готується білочка до зими?

1. Скачай голівку, тулуб, лапки, хвіст.

2. Сплющ вушка, приліпи до голівки. Приліпи очі та ротик.

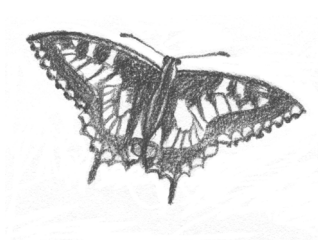
3. Приліпи до тулуба лапки.

4. Приліпи голівку до тулуба

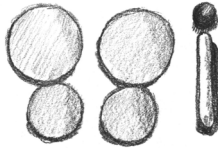
Метелик

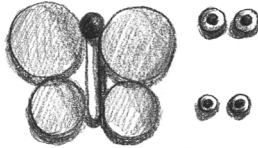
Загадка:

Живу лише я влітку,
шовкові крильця маю,
Із квіточки на
квітку в садочку я літаю.
(метелик)

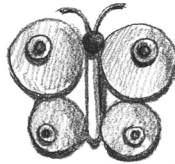
1. Скачай дві великі та дві менші кульки.
Розкачай качалочку –тільце та голівку метелика.

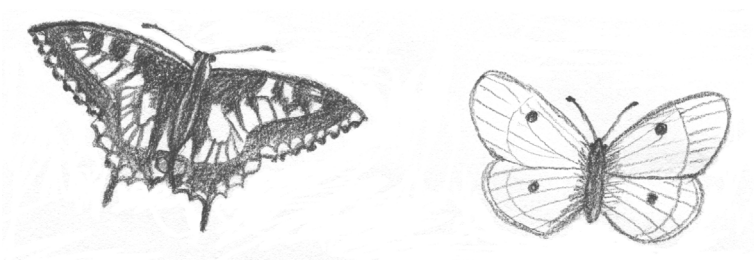
2. Приліпи до тільця крила та голівку. Скачай малесенькі кульки – цяточки.

3. Приліпи цяточки на крильця метелика. До голівки приліпи вусики.

Порівняй двох метеликів. Чим вони схожі, а чим відрізняються ?

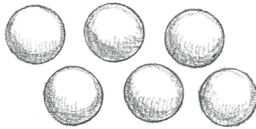

Ліплення квітів

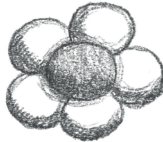

Загадка:
Стоять у лузі сестрички,
Золотенькі очі, білі віі.
(ромашка)

1. Скачай маленькі кульки – пелюстки. Скачай жовту серединку.
Розкачай стебло та листочок.

2. Приліпи пелюстки та серединку на картон.

3. Приліпи на картон стебло та листочок.

Назви квіти. Роздивись малюнки. Спробуй виліпити квіти за малюнками.

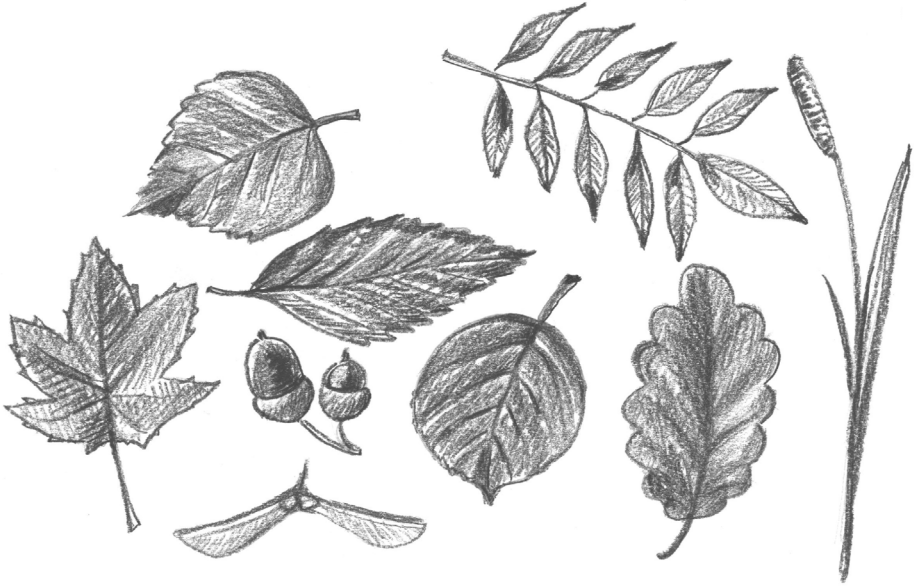
Робота з природним матеріалом

Назви природні матеріали.

Рослинний матеріал

Листя клена, дуба, берези, вишні, горобини, тополі, груші, трави, шишки, жолуді, насіння, засушені квіти

Береза

вишня

груша

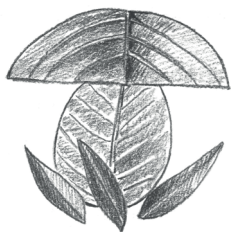
горобина

Визнач, які листочки зображено на малюнку.

Вироби з рослинного матеріалу

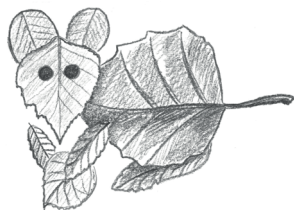
Грибочки

Рибка

Мишка

Їжак

Зайчик

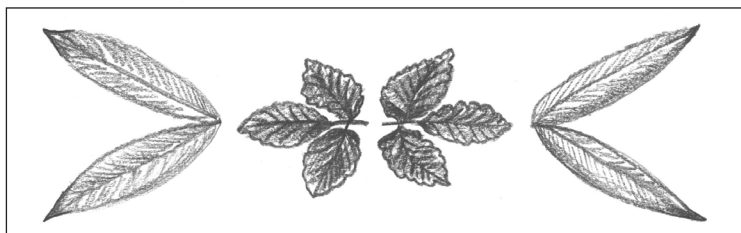
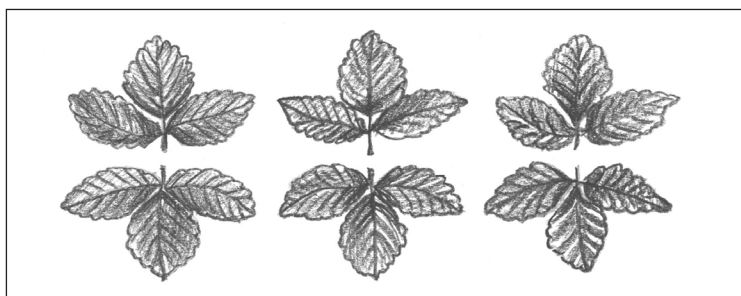
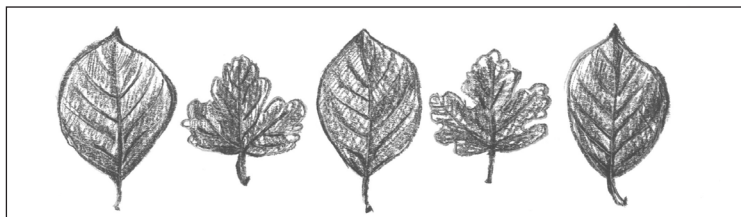

Метелик

Назви вироби з рослинного матеріалу

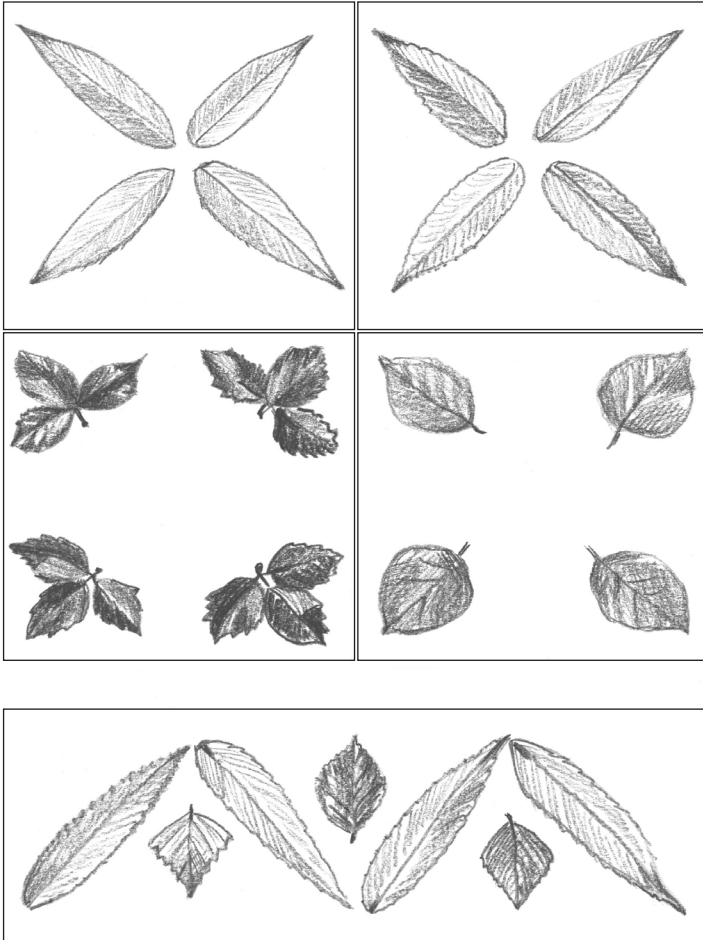
Викладання візерунків на смужці

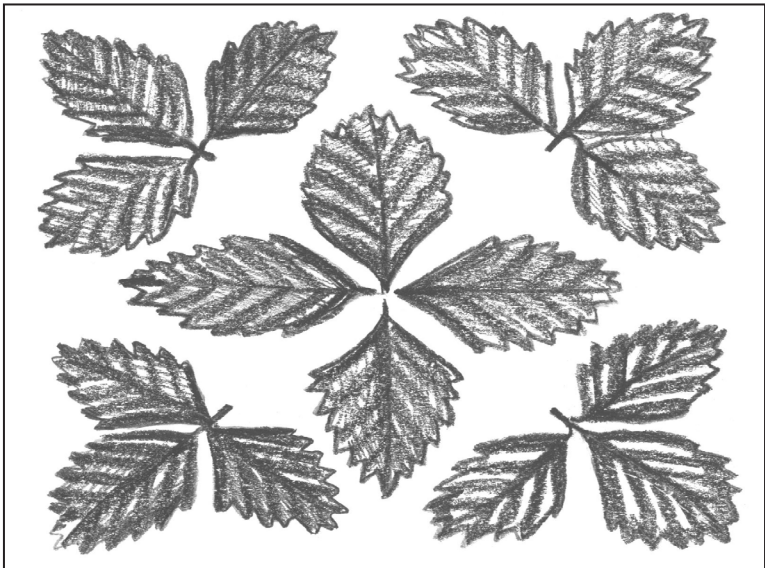
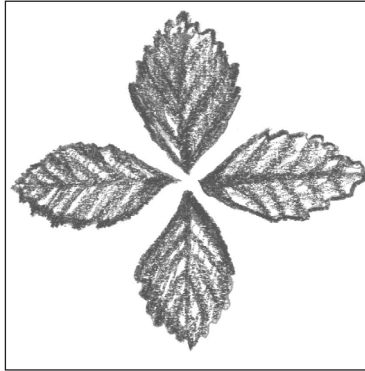
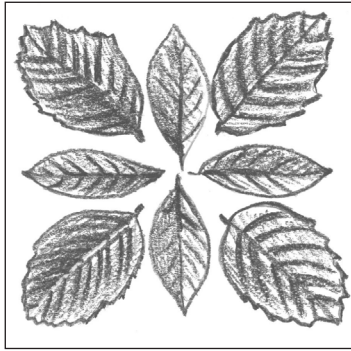
Виконай візерунки з листя за зразком.

Викладання композицій з листя

Виклади листочки на смужках та у квадраті за зразком..

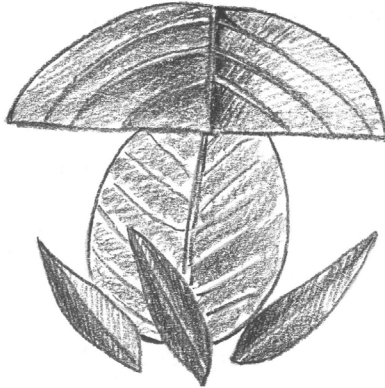

Виклади листочки у квадраті за зразком.

Аплікації з листя

Грибочок

1. Вибери великий листочок груші. Розріж його. Це буде шапочка гриба.

2. Вибери листочок акації для ніжки.

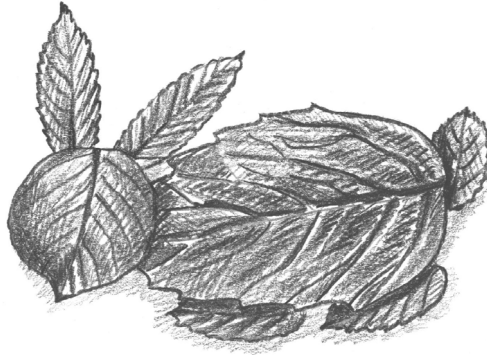

3. Підбери маленькі листочки верби – травичку. Наклей деталі на картон.

Загадка. В теплий дощик народився, парасолькою накритися,
Може з лісу пострибав, якби другу ногу мав. (грибочок).

Виготовлення аплікації “Зайчик”

1. Вибери великий листочок вишні. Це буде тулуб.

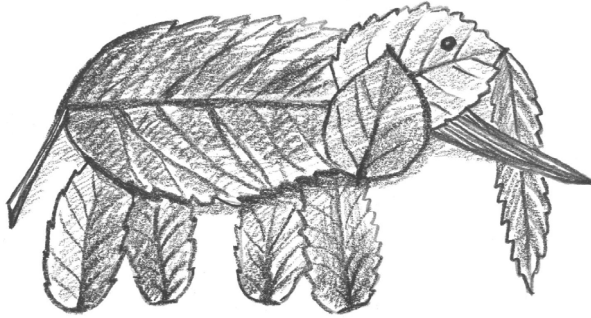
2. Вибери листочок груші для голови, листочки горобини - для вушок зайчика.

3. Підбери з маленьких листочків горобини лапки та хвіст. Наклей деталі на картон

Виготовлення аплікації “Слоненя”

1. Вибери великий листочок вишні. Це буде тулуб.

2. Вибери листочок берези для голови та листок груші для вуха.

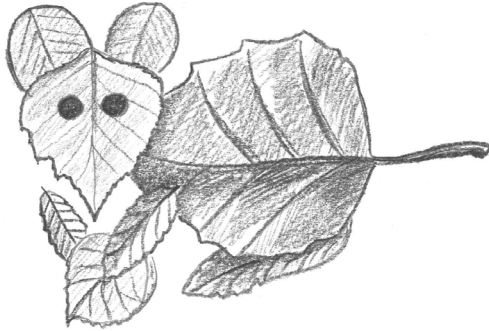
3. Підбери маленькі листочки горобини для ніг, хобота, і траву для бивнів слоненяти.

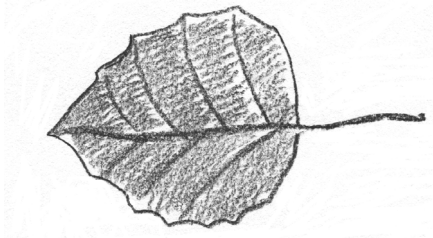
Наклей деталі на картон.

Загадка: Дуже товсті ноги маю,
Ледве їх переставляю.
Сам високий я на зріст.
Замість рота в мене хвіст. (Слон)

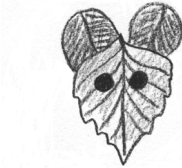
Виготовлення аплікації “Мишеня”

1. Вибери та наклеї великий листочок тополі для тулуба мишки.

2. Вибери листочок берези для голови, листочки акації – для вушок.

3. Підбери маленькі листочки горобини для лапок, листочок груші – для горіха. Наклеї деталі на картон

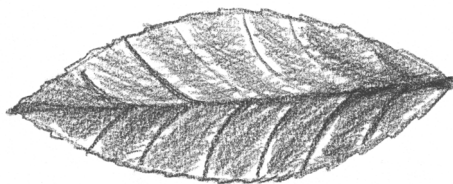

Загадка: Сіреньке, маленьке,
Але хоч якого kota з місця стягне.
(мишеня)

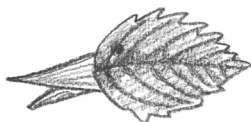
Виготовлення аплікації “Качечка”

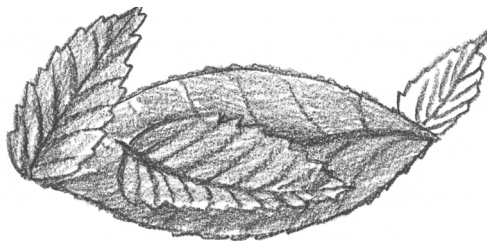
1. Вибери великий листочок вишні. Це буде тулуб качки.

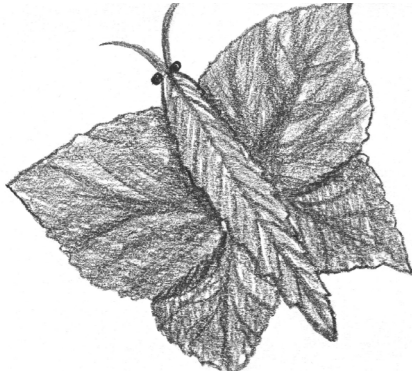
2. Вибери листочок троянди для голови качки. Із трави підбери дзьоб.

3. Підбери маленькі листочки горобини для шиї, крила та хвоста. Наклей деталі

Виготовлення аплікації “Метелик”

1. Вибери два великих та два менших листочки берези. Це будуть крила метелика

2. Вибери листочок верби для тулуба метелика.

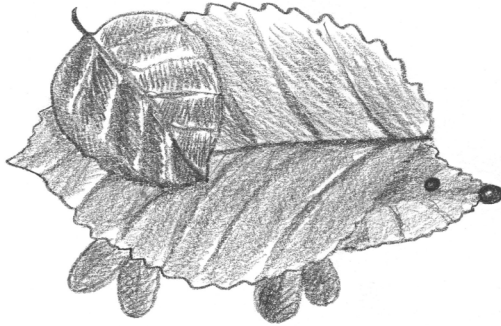
3. Підбери маленькі листочки трави для вусиків метелика. Наклей деталі на картон.

Метелик

Я біжу, біжу по гаю,
Я метелика впіймаю.
А метелик не схотів –
Геть від мене полетів. (Н.Забіла)

Виготовлення аплікації “Їжачок”

1. Вибери великий листочок вишні. Це буде тулуб їжачка.

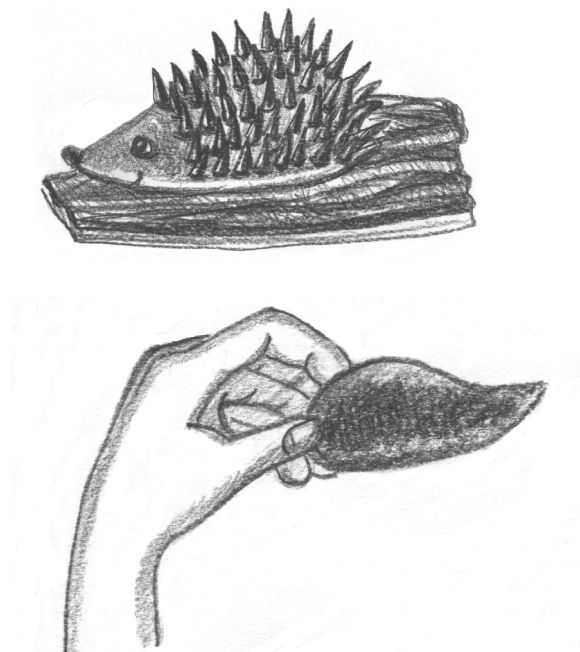
2. Переріж листочок груші для голови їжачка.

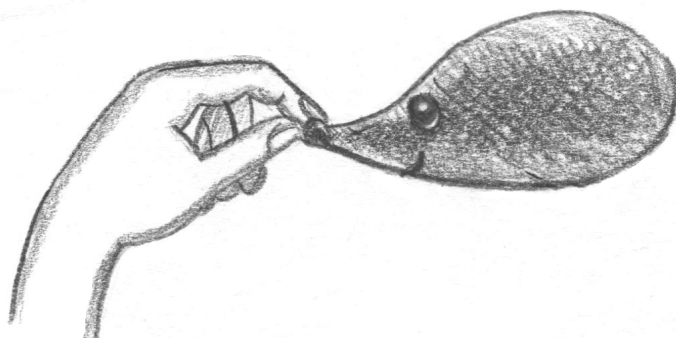
3. Підбери маленькі листочки акації для лапок та листочок тополі-яблуко, яке несе їжачок. Наклей деталі на картон.

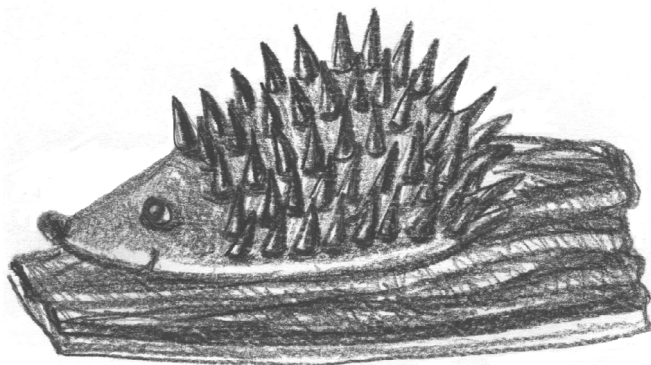
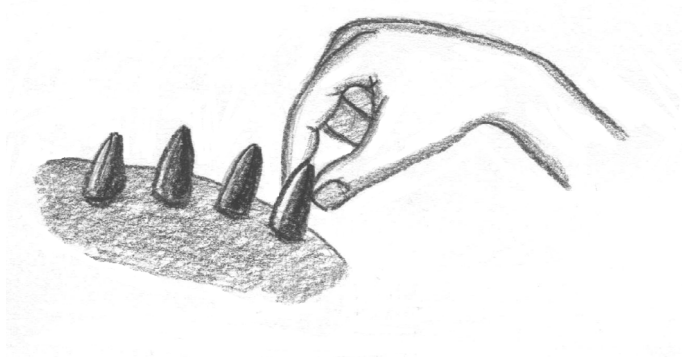
Виготовлення виробів із різних матеріалів Їжачок

1. Виліпи тулуб з пластиліну темного кольору.
2. Зроби ніс та очі з чорного пластиліну.

3. Закріпи насіння соняшника на тулубі їжачка. Це будуть голочки.

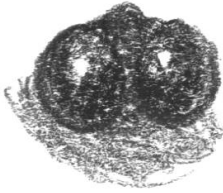

4. Приліпи їжачка на картон, фанеру чи кору дерева.

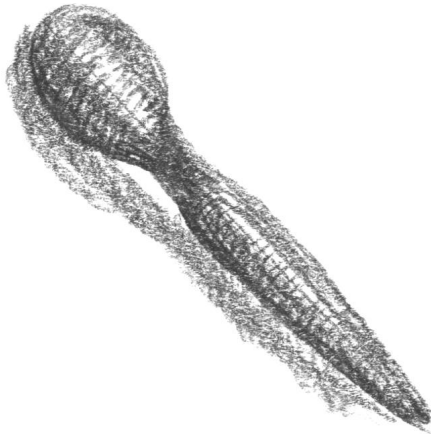
Бабка (стрекоза)

1. Виліпи з пластиліну голову бабки, зроби очі.

2. Розкачай з пластиліну тулуб.

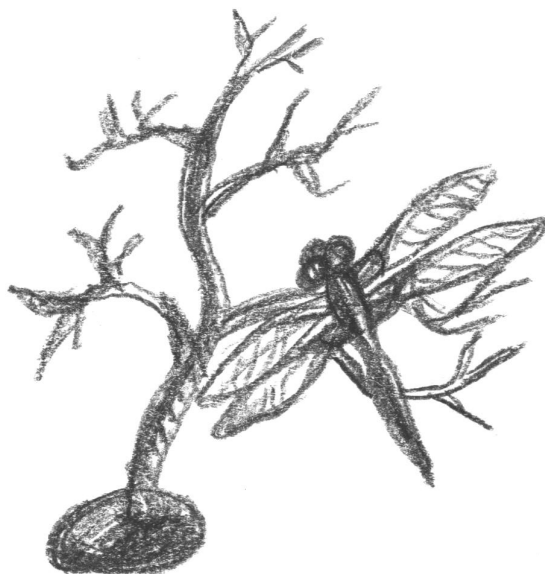

3. Приліпи голову до тулуба.

Прикріпи насіння клена (крилатки) до тулуба. Це будуть крила.

4. Встанови на підставці гілочки та прикріпи бабку.

Дерева Весняне дерево

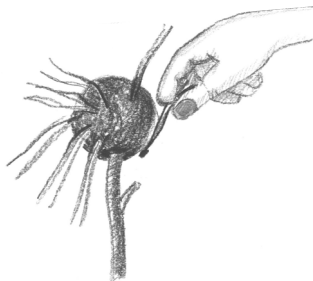

Голки сосни, гілочка дерева, пластилін, суха трава.

1. Скачай зелену кулю для крони дерева.

2. Встроми у кулю голки сосни – це будуть гілочки із листям.
3. Встав у кулю гілочку. Це буде стовбур.

4. Зроби із пластиліну підставку та закріпи дерево. Прикрась підставку сухою травою.

Осіннє дерево

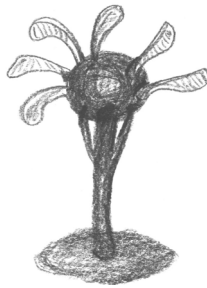

Насіння ясеня, гілочка дерева, пластилін, мох.

1. Скачай велику кулю для крони дерева.

2. Встроми у кулю насіння ясеня – це буде листя.

3. Встав у кулю гілочку. Це буде стовбур.
4. Зроби із пластиліну підставку та закріпи дерево. Прикрась підставку засушеним мохом.

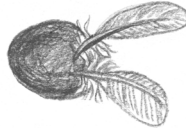

Зимове дерево

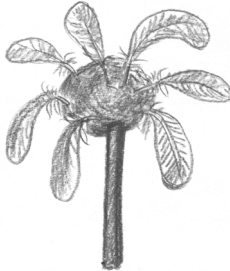

Пір'я, гілочка дерева, пластилін, вата.

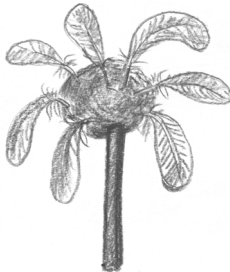
1. Скачай велику кулю для крони дерева.
2. Встроми у кулю невеличке пір'я – це будуть гілочки зі снігом.

3. Встав у кулю гілочку. Це буде стовбур.

4. Зроби із пластиліну підставку та закріпи дерево.

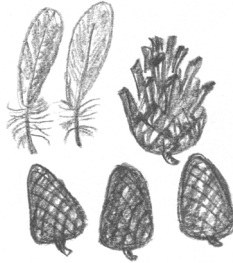
Прикрась підставку малесеньким пір'ям чи кусочками вати.

Зимова галявина

Шишки, пір'я, вата, пінопласт, пластилін.

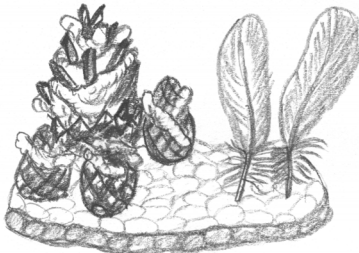
1. Відбери для композиції великі та маленькі шишки- це будуть ялинки; пір'я – зимові дерева.

2. Скачай вату та поклади на шишки. Це буде сніг.

3. Приліпи за допомогою пластиліну шишки до підставки з пінопласту.

Встав пір'я у підставку.

Ромашка

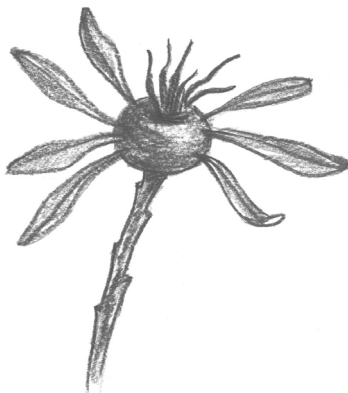

Насіння ясеня, плід шипшини, тоненька гілочка.

1. Відбери для пелюсток насіння ясеня. Вибери для стебла квітки тоненьку гілочку.

2. Вибери для серединки квітки плід шипшини. Встроми насіння ясеня у плід. З'єднай квітку із стеблом.

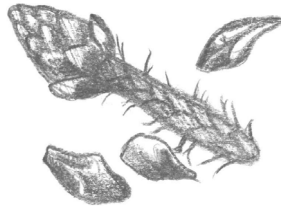

Півонія

Луска ялинкової шишки, ягідка горобини, тоненька гілочка.

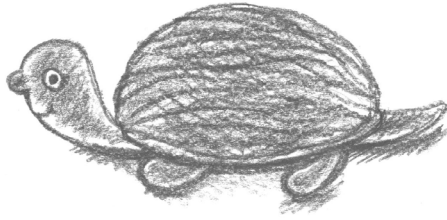
1. Відбери для пелюсток луску ялинкової шишки. Вибери для стебла квітки тоненьку гілочку.

2. Скачай пластилінову кульку. Вибери для серединки квітки ягідку горобини. Встроми насіння шишки у пластилінову кулю. З'єднай квітку із стеблом.

Виготовлення із шкарлупи горіха черепахи

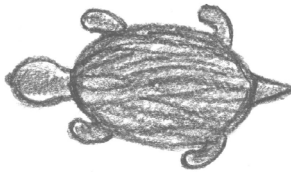

Шкарлупа горіха, пластилін.

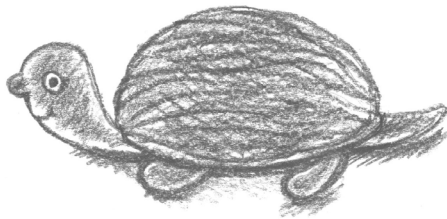
1. Виліпи із пластиліну лапки, голову та хвіст.

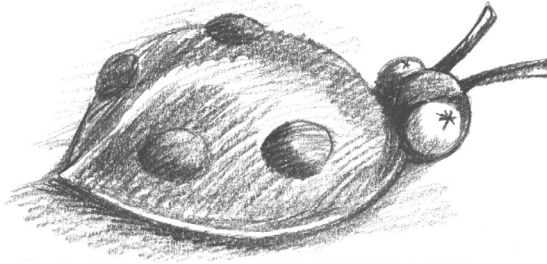
2. Приліпи лапки до шкарлупи горіха.

3. Приліпи голову та хвіст.

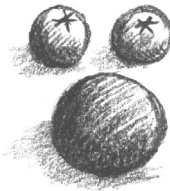

«Сонечко»

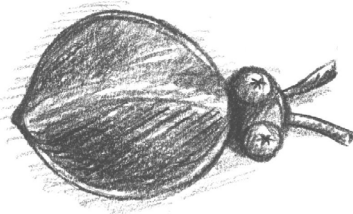

Шкарлупа горіха, ягоди горобини, гілочки, пластилін.

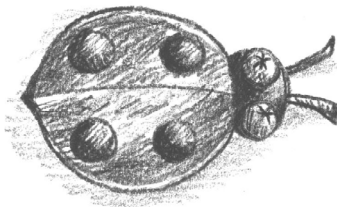
1. Виліпи із пластиліну голову. Приліпи до голови ягідки горобини – це будуть очі. Приліпи тоненькі гілочки – вусики.

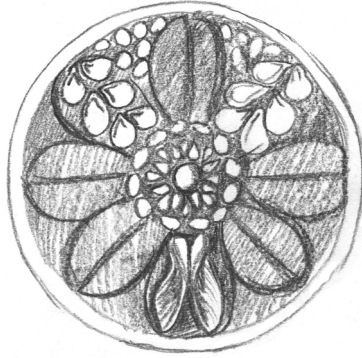
2. Пофарбуй шкарлупу горіха у червоний колір. Приліпи голову до шкарлупи горіха.

3. Скачай маленькі чорні кульки. Приліпи їх зверху на шкарлупу горіха.

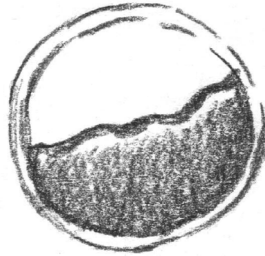

**Виготовлення панно на пластиліновій основі.
“Квітка”**

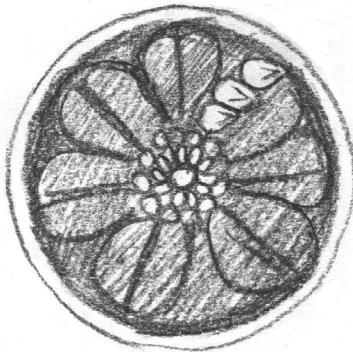

Насіння соняшника, гарбуза, квасолі, яблук, клена, картон, пластилін.

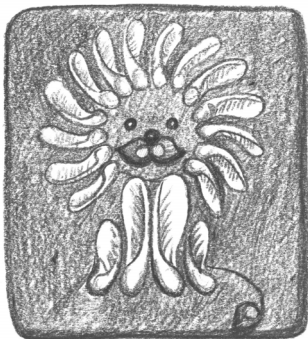
1. Нанеси на круглу основу тонкий шар пластиліну. Намалуй стекою квітку.

2. Виклади по контуру квітки насіння, починаючи з центру.

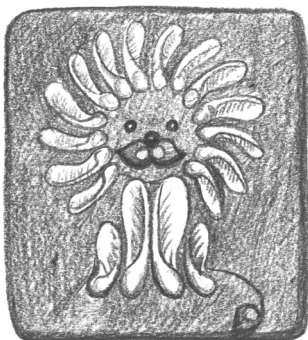
«Левеня»

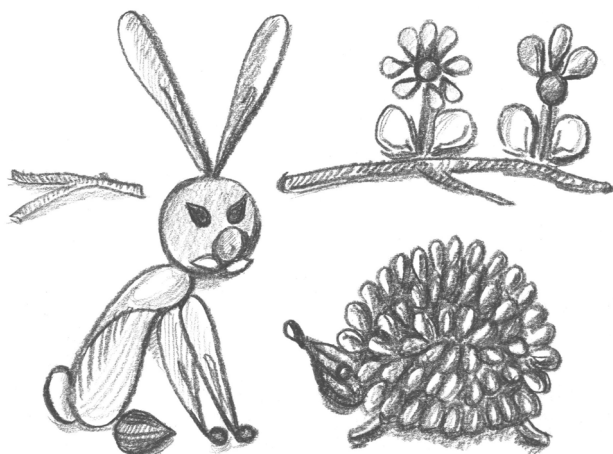
1. Нанеси на круглу основу тонкий шар пластиліну.
2. Зроби із пластиліну очі, ніс. Зроби із лісових горішків мордочку.

3. Виклади на основі із насіння клена гриву, лапи за зразком. Зроби із пластиліну хвіст та з лісового горіха – китицю.

«Зустріч друзів»

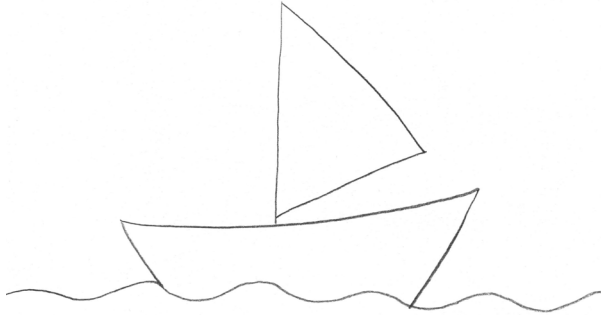
Назви звірів, яких ти бачиш на малюнку.

Які природні матеріали використано у роботі.

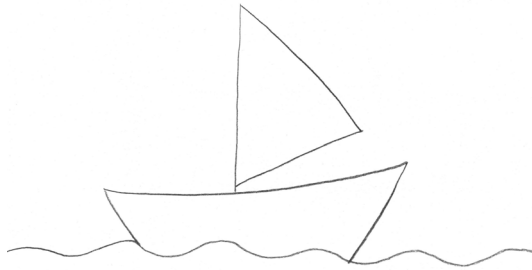
Спробуй зробити панно самостійно.

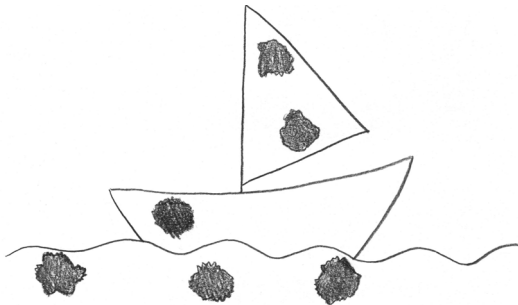
Аплікація з відривного паперу Кораблик

1. Обведи олівцем шаблон на картоні.

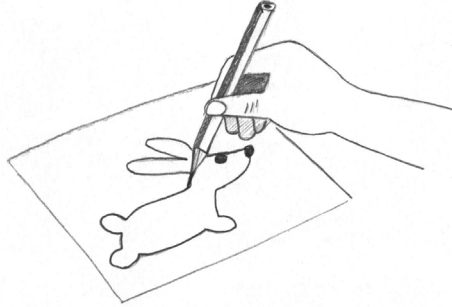
2. Нарви шматочки червоного, синього, коричневого паперу.
3. Приклей шматочки на контур за зразком.

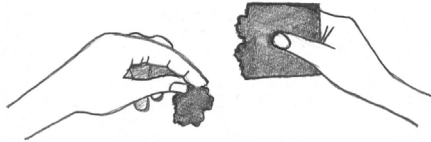
Загадка:
І не сани, і не віз – їхати добре, аби вліз. /Човен/

Зайчик

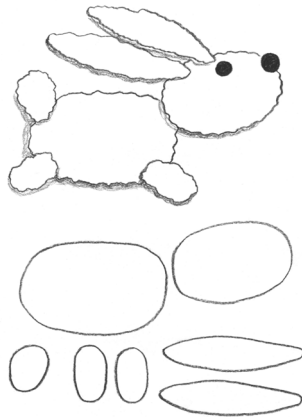
1. Поверни папір на зворотну сторону.
2. Обведи шаблони олівцем.

3. Обережно відривай папір за намальованим контуром.

4. Намасти деталі зайчика клеєм і приклей: спочатку тулуб, а потім – голову, лапки, хвостик і вушка.

«Крученики і м'ятики»

Відгадай загадки, знайди відгадки

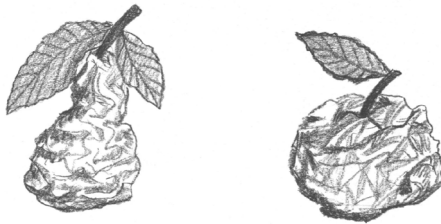
<p>У плоді дві ямки: В одній – ніжка-сучок, В іншій – листя пучок. З'їсти хочеш... (яблучок)</p>	<p>Весною біла, літом зелена, восени жовта і смачна. (грушка)</p>	<p>Стоїть при дорозі на одній нозі і шапочку має, та нікого не вітає. (Гриб)</p>
--	---	--

Про який фрукт немає загадки? Як він називається?

Відірви шматочки кольорового паперу та зімни їх. Це м'ятий папір.

Розглянь вироби із зім'ятого паперу.

Грушка. Яблучко.

1. Зірни шматок жовтого паперу (круглий низ, довгий верх) для груші.
2. Зірни шматочок червоного паперу (кулька) для яблука.

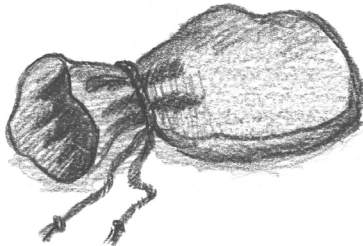
3. Намалюй на папері листочки та відірви їх.

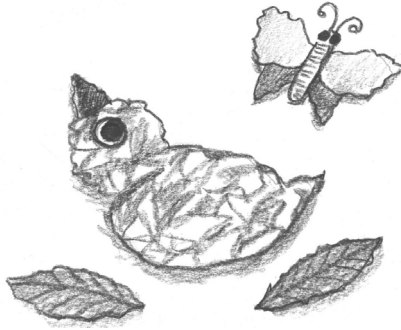
4. Намасти сторону грушки та приклей її до картону.
5. Те саме зроби з яблучком. Приклей листочки.

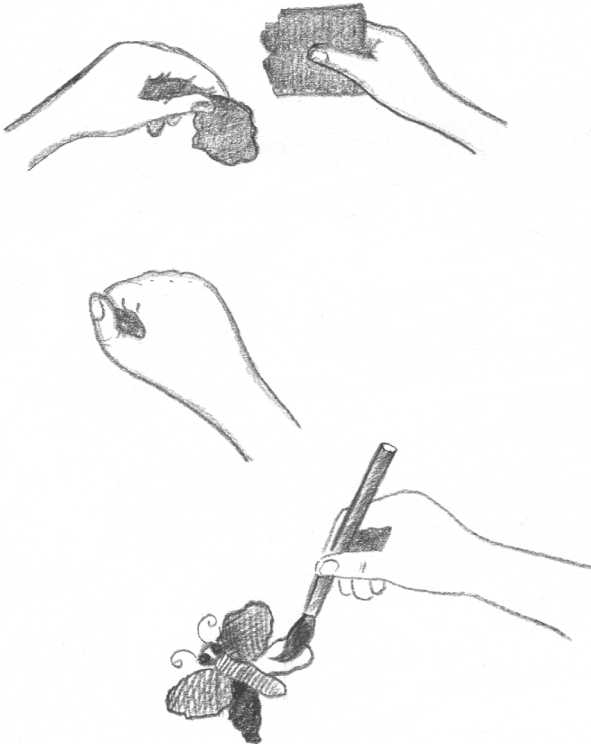
Назви, що є у чарівному мішечку.
Чи знайдеш ти папір, картон, серветку?

Курчатко

1. Зірни жовтий папір для тулуба.
2. Намалюй на папері дзьоб, око курчатка. Відірви їх по контуру.
3. Намалюй та відірви оранжеві та сині крильця метелика, зелені листочки.
4. Наклей деталі на картон.

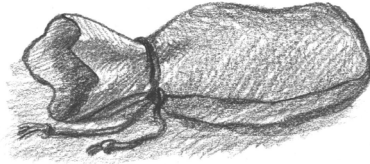
Колючі і м'які

Розгадай загадки, відшукай відгадки.

<p>Потрібні голки для шиття, а кому потрібні голки для життя? (їжачкові)</p>	<p>Я – зелений їжачок, Маю безліч голочок, Одяг трісне – не заплачу, Бо тоді я – просто м'ячик. (каштан)</p>	<p>Відгадай, як звуть наш дім, Все про нього розповім. Голки має коротенькі І колючі, хоч маленькі, Всім знайомі ці гілки, Й шишки довгі, мов свічки. (Ялинка)</p>
--	--	--

Хто на рисунку зайвий (про якого не було загадки)?
Пошукай в чарівному мішечку¹ щось м'яке, як каченятко.

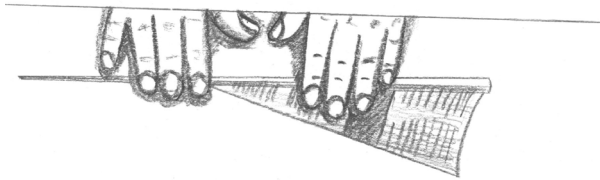
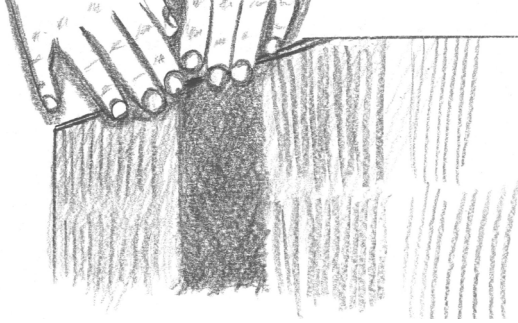

Це вата. А що є ще м'яке серед шматочків паперу?
(серветка).

¹ В мішечку – каштан з не дуже колючими голочками, шматочок вати, серветка, картон, папір.

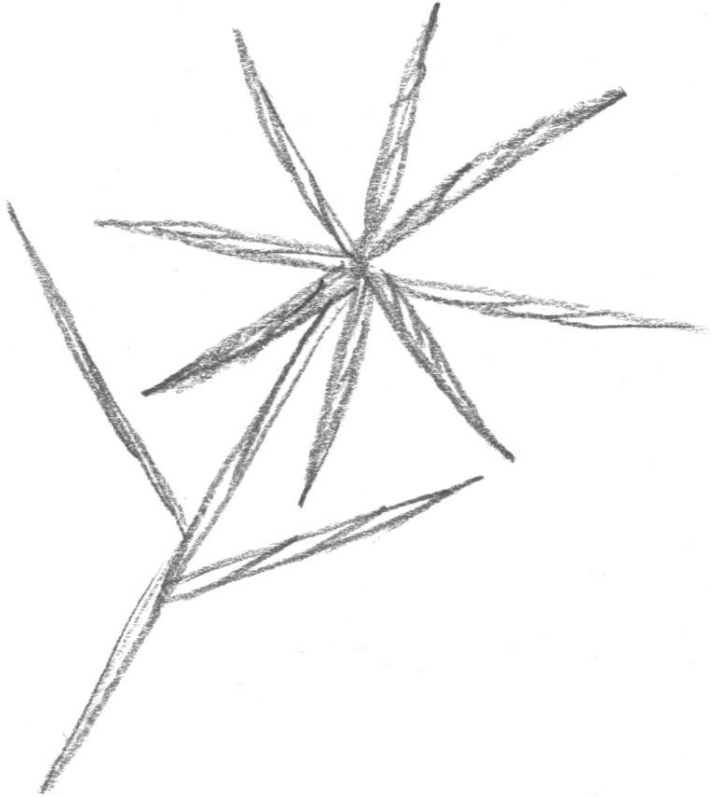
Скочування паперу

1. Відірви шматочок паперу.
2. Трохи загорни його.
3. Скочуй його по столу.

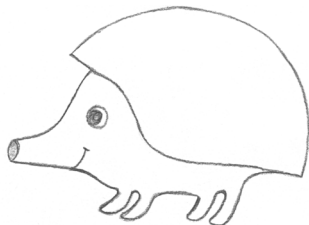
Квітка-семіцвітка

1. Скачай пелюстки квітки.
2. Скачай стебло та листочки.
3. Наклей деталі квітки на картон.

Їжачок

1. Обведи шаблон їжачка олівцем.

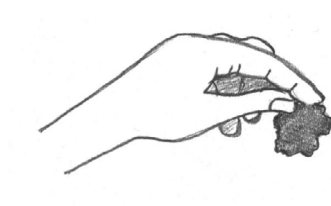

2. Відірви папір (тулуб) по контуру.

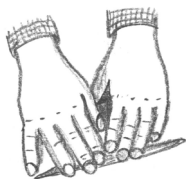
3. Намасти тулуб клеєм і наклеї на картон.

4. Відірви невеликі шматочки паперу для голочок.

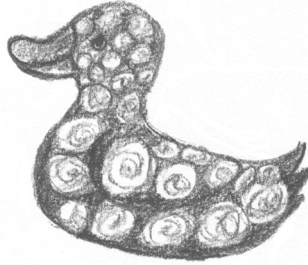
5. Скочуй голочки:

6. Скатай багато сірих голочок і наклеї на контур

Пухнасте каченятко

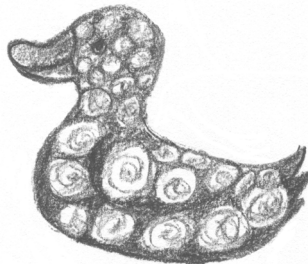
1. Обведи шаблон тулуба каченятка.
2. Відірви папір по контуру та наклеї на картон.
3. Відривай невеликі шматочки серветки.

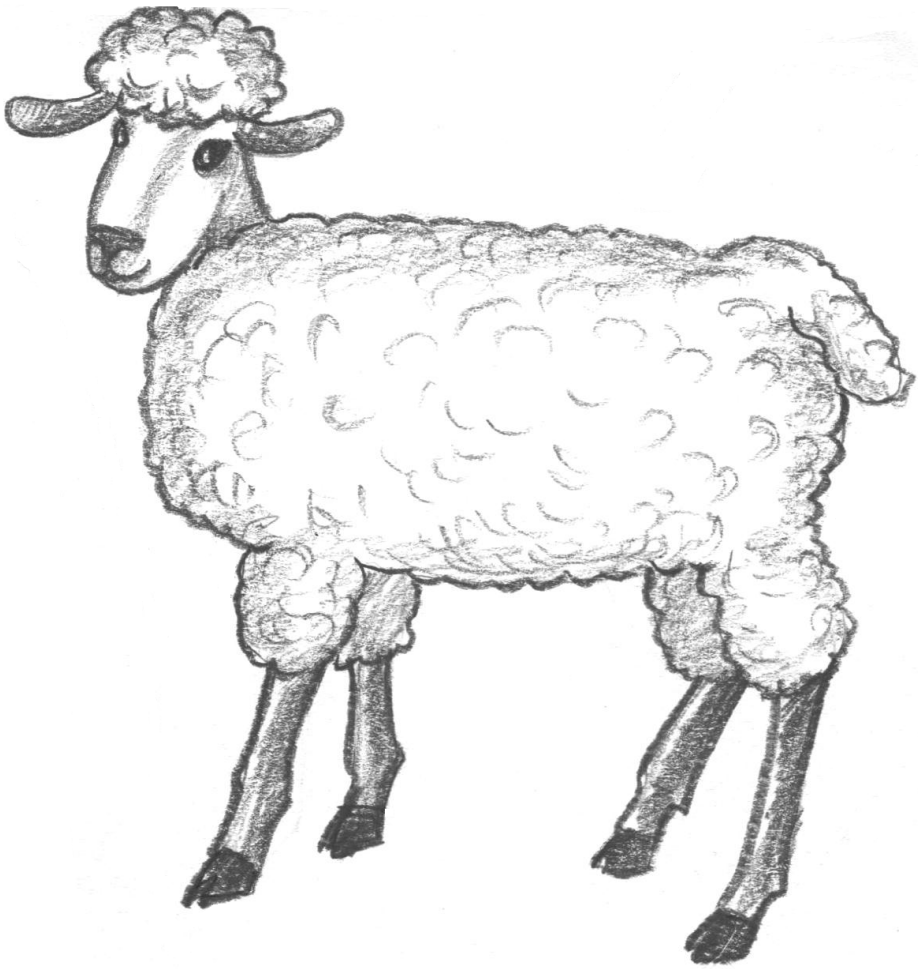
4. Поклади між долоньками і кругами скочуй кульку.

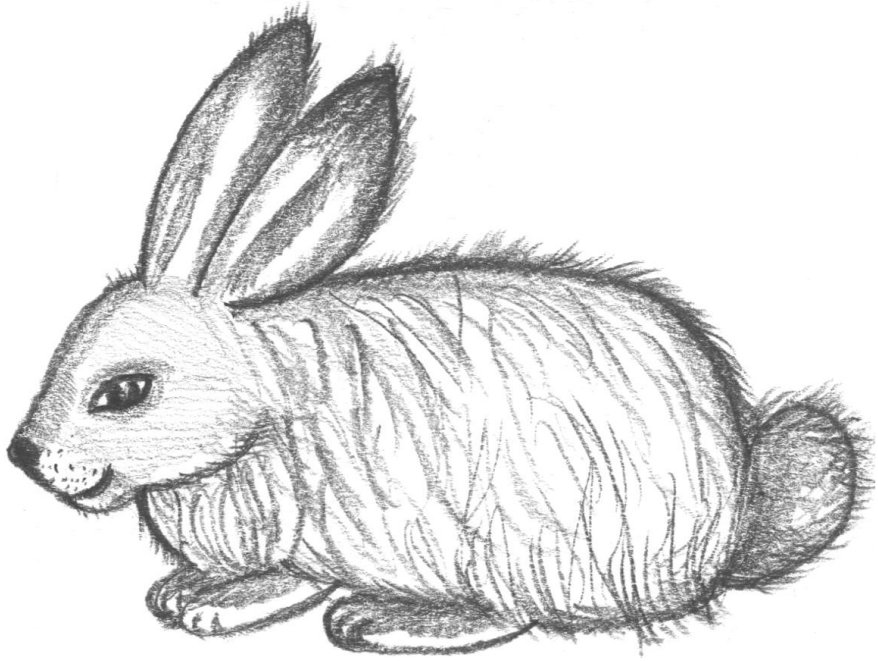

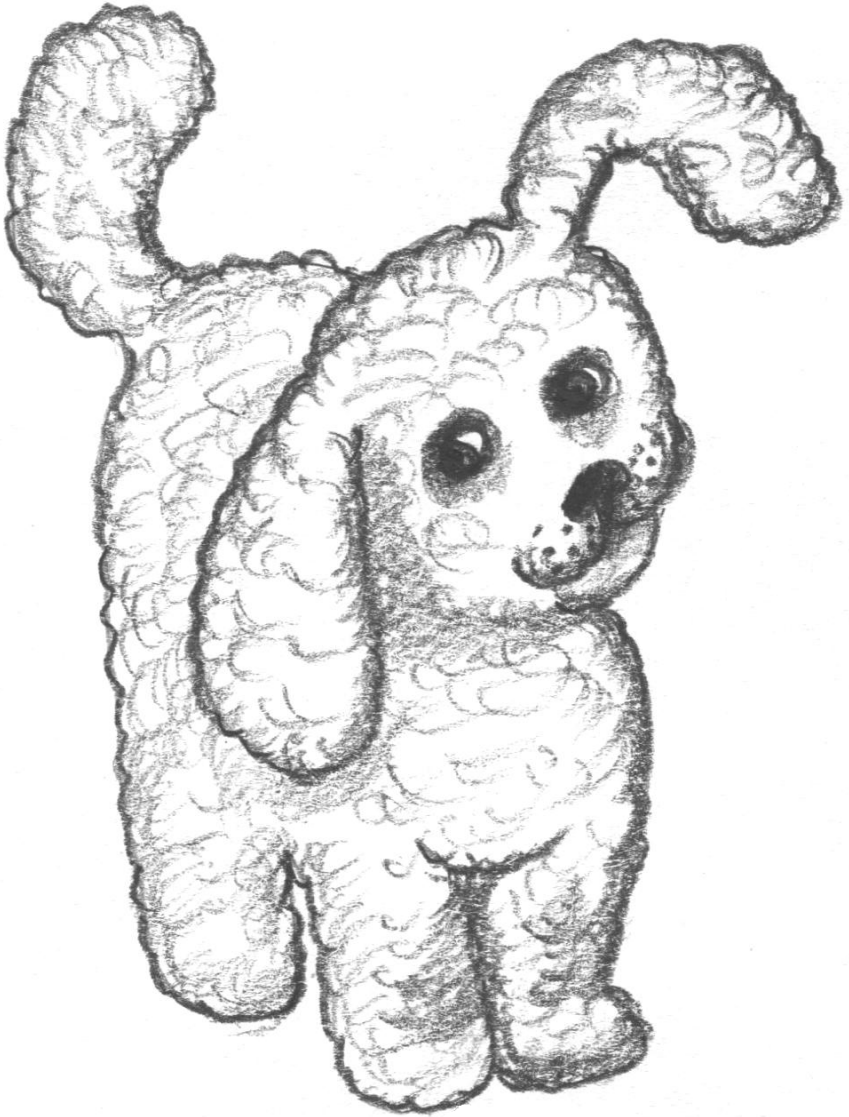
5. Наклей кульки всередину контуру каченятка. Вийшло каченятко із кульок.

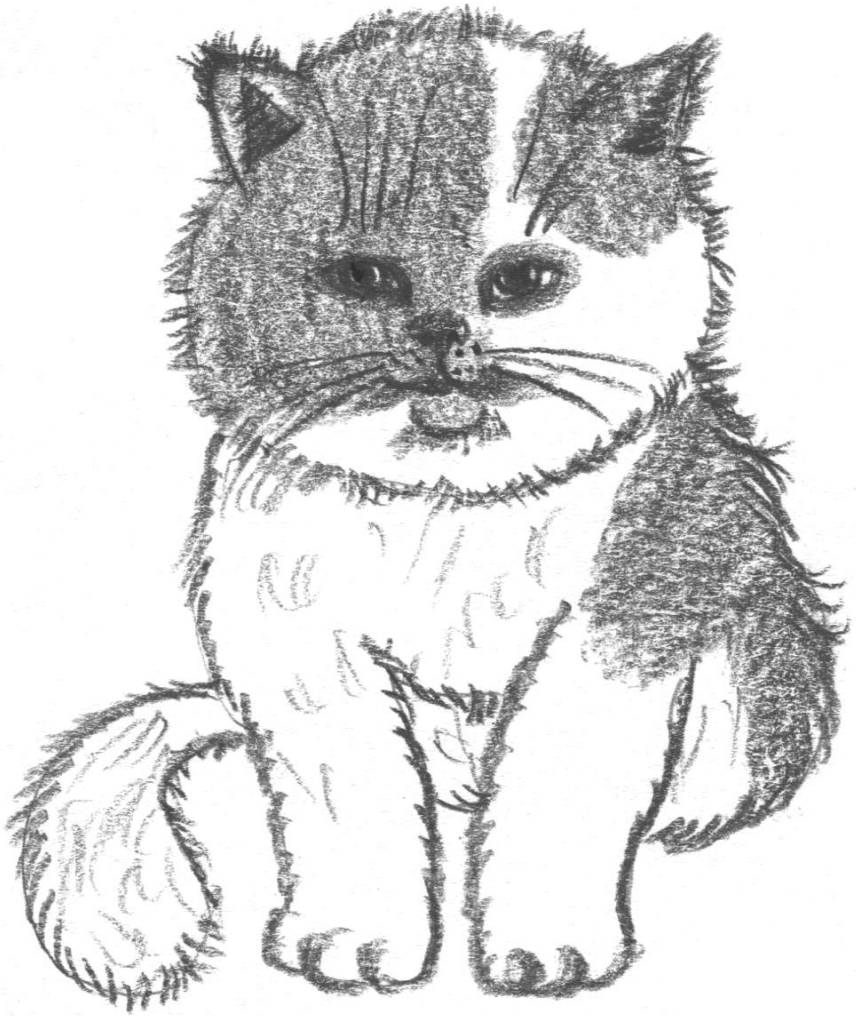

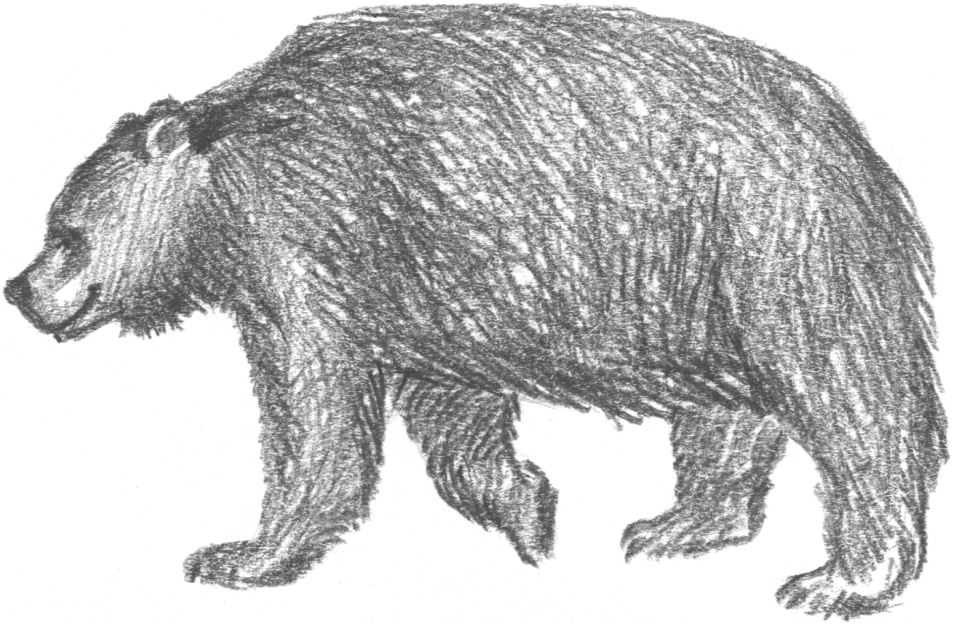
Пухнасті тварини

Назви тварин на малюнку.

Спробуй зробити пухнастих тваринок самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленька Г.В. Зростання дошкільника в праці/ Ганна Беленька.- К.: Шк.світ, 2010. – 112с. К.: Радянська школа, - 1977. – 80с.
2. Ведмеденко Д.В. Від інтересу до працьовитості// Дошкільне виховання/ Д. Ведмеденко. – 2008. – №4. – С.12-14.
3. Борисова З.Н., Беленька Г.В., М.А.Машовець. Виховання дошкільника в праці / З.Н.Борисова. 2-е вид., стер. – К.: ВІПОЛ, 2002. – 112с.
4. Гаврилушкіна О.П. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников. / О.П. Гаврилушкіна, Н.Д.Соколова – Книга для воспитателя. - М.: Просвещение, 1985. – 78 с
5. Катаева А.А./ Дошкільна олигофренопедагогіка / А.А.Катаева, Е.А. Стребелева – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 208с
6. Катаева А.А., Стребелева Е.А. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников: Кн. для учителя – М.: «БУК-МАСТЕР», 1993.– 191 с: ил.
7. Кононко Е.Л.Трудове виховання дітей в сім'ї / Е.Л.Кононко. – К.: Радянська школа, 1988.
8. Мерсіянова Г.М. Трудове виховання розумово відсталої дитини в сім'ї / Мерсіянова Г.М. // Виховання дитини зі зниженим інтелектуальним розвитком в умовах сім'ї. –К.: Наук. світ. 2008.- С. 150-176.
9. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка/ Т.І.Поніманська. – К.: Академвидав, 2004.
10. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільноговіку. - К.: ТОВ «ЛДЛ» 2000. -118 с.
11. Психологічні умови ефективності дошкільного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я / [за наук. Ред. В.В. Тарасун].– К.: ПП „Актуальна освіта” – 2005.- 286 с. з іл.
12. Формирование навыков самообслуживания на занятиях и дома / Е.В. Моржина. – М.: Теревинф, 2006. – 40 с. – (Лечебно-педагогические программы)
13. Хохліна О.П. Підготовка розумово відсталої дитини до навчання в школі/ О.П.Хохліна – Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: Поради батькам. - К.: Наук, світ, 2005. - С. 163- 184.
14. Швайка Л.А. Організація трудової діяльності в дитячому садку. – Х.: вид. група «Основа», 2008. – 187, с.: іл.

Науково – методичне видання

Чеботарьова Олена Валентинівна

КОМПЛЕКС ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
«ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ У СПЕЦІАЛЬНИХ
ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ»

(ПРОГРАМА З ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ, МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ, ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ)

Фінансування видання здійснено за рахунок видатків Державного
бюджету України на підтримку діяльності всеукраїнських
громадських організацій інвалідів

Підписано до друку ????.2012 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 13,72
Тираж 1000 Зам. ???

ПрАТ «Видавництво «Київська правда» КП ДАК «Укрвидавполіграфія»
04136, Київ, вул. Маршала Гречка, 13

Свідоцтво Державного комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4028 від 30.03.2011р.